

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň základní školy

Studijní obor Anglický jazyk – Občanská výchova

**VLIV NÁBOŽENSKÝCH HODNOT NA
VÝCHOVU**
**INFLUENCE OF RELIGIOUS VALUES ON
EDUCATION**

Diplomová práce: 2011–FP–KFL– 227

Autor:

Zuzana PAJEROVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
94	5	0	2	22	2

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

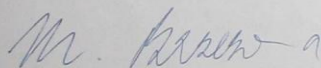
Katedra filosofie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(pro magisterský studijní program)

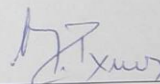
pro (diplomant): Zuzana PAJEROVÁ
adresa: Poniklá 95, Poniklá, 512 42
studijní obor (kombinace): Anglický jazyk - Občanská výchova
Název DP: Vliv náboženských hodnot na výchovu
Název DP v angličtině: Influence of Religious Values on Education
Vedoucí práce: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 23.4.2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): ZUZANA PAJEROVÁ¹

Datum: 23.06.2009

Podpis:

Název DP: VLIV NÁBOŽENSKÝCH HODNOT NA VÝCHOVU

Vedoucí práce: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Cíl:

- definice pojmu náboženství, náboženských norem a výchovy, potřebných k tématu
- analýza vlivu náboženských hodnot na výchovu
- preference náboženských hodnot u žáků II.stupně základních škol

Požadavky: Studentka vymezí základní pojmy týkající se problematiky náboženských hodnot a jejich vlivu na výchovu. S pomocí zdrojů představí vývoj duchovních i jiných hodnot v rámci výchovy. Na základě sociologického výzkumu se pokusí podat popis současné situace.

Metody:

- práce s primárními prameny, shromáždění a analýza informací
- výzkum formou dotazníku a následná analýza takto získaných informací

Literatura:

- BREZINKA, W. Filozofické základy výchovy. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5

- CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. 1. vyd.Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6 .

- HOGENOVÁ, A., PELCOVÁ, N. Hodnoty ve výchově, umění a sportu : sborník z mezinárodní konference konané na Univerzitě Karlově v Praze- Pedagogické fakultě dne 3.5.2007. Praha: Univerzita Karlova, 2008. ISBN 80-7290-272-5.

- NEŠPOR, Z. R., VÁCLAVÍK, D., DOLEŽALOVÁ, I. Příručka sociologie náboženství. Vyd. 1. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-92-2.

- PELIKÁN, J. Hledání těžiště výchovy. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.

Čestné prohlášení

Název práce: Vliv náboženských hodnot na výchovu

Jméno a příjmení autora: Zuzana Pajerová

Osobní číslo: P05000319

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Zuzana Pajerová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu IC.Lic. Michalu Podzinkovi, Th.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé diplomové práce. Velký dík patří mým rodičům, kteří mi umožnili studium a byli mi po celou jeho dobu velkou oporou.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou náboženských hodnot a jejich vlivem na výchovu v současné české společnosti. V práci jsou vymezeny základní pojmy týkající se problematiky náboženských hodnot a morálky. Seznamuje s nejvýznamnějšími náboženskými hodnotami a jejich vlivem na výchovu. Stručně představuje vývoj duchovních hodnot. V závěru se zaměřuje na zhodnocení současné situace v oblasti preference náboženských hodnot u žáků druhého stupně ZŠ.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotové preference, morálka, náboženství, výchova

Summary

This diploma thesis deals with questions of religious values and how they affect the education in contemporary czech society. Basic conceptions related to religious virtues and to the morality are also defined. The thesis is focused on the most important religious virtues and their influence on education and briefly introduces the development of religious virtues. At the end of the thesis the contemporary situation related to the second grade students' preference of religious virtues is evaluated.

Key words: virtues, virtue preference, morality, religion, education

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	9
Úvod.....	10
Teoretická část.....	11
1. Hodnoty a normy, etika a morálka – vymezení pojmů	11
1.1. Hodnoty	11
1.1.1. Rozdělení hodnot	14
1.1.2. Hodnotový systém a hodnotová orientace.....	14
1.2. Normy	15
1.3. Normy ve vztahu k hodnotám	15
1.4. Morálka a etika.....	16
1.4.1. Morálka	16
1.4.2. Etika	18
1.4.3. Kategorie dobra a zla	19
2. Náboženství a zdroje hodnot	21
2.1. Náboženství.....	21
2.2. Judaismus a jeho prameny	23
2.2.1. Prameny judaismu	23
2.2.2. Hodnoty judaismu	24
2.3. Křesťanství.....	26
2.3.1. Církev	28
2.3.2. Prameny.....	29
2.3.3. Hodnoty křesťanství.....	30
3. Náboženské hodnoty a Desatero v judaismu a křesťanství.....	32
3.1. Rozdíly ve výkladu Desatera v judaismu a křesťanství.....	32

3.2. Vybrané náboženské hodnoty a jejich charakteristika	43
3.2.1. Láska	43
3.2.3. Zbožnost	46
3.2.4. Život	47
3.2.5. Rodina	48
4. Výchova k náboženským hodnotám	50
4.1. Vztah katecheze, výuky náboženství a náboženské výchovy	50
4.2. Křesťanská výchova	53
4.2.1 Cíl křesťanské výchovy.....	55
4.2.2. Vybrané prostředky a zásady výchovy.....	56
5. Vývoj hodnot a současná situace	58
5.1. Vývoj hodnot v evropských dějinách	58
5.2. Hodnoty současné společnosti v ČR	60
Empirická část	63
1. Kvalitativní sociologický výzkum	63
1.1. Cíle výzkumu	63
1.2. Metoda sběru dat	63
1.3. Výzkumný vzorek	64
2. Výsledky dotazníkového šetření.....	66
2.1. Preference jednotlivých hodnot a jejich srovnání	66
2.2. Postoje k chování odporujícímu náboženským hodnotám	69
2.3. Modelové situace.....	71
2.4. Výběr morálních vzorů	75
2.5. Postoj žáků k výchově rodiči	77
Závěr	81

Seznam použité literatury.....	82
Elektronické zdroje	85
Seznam tabulek a grafů	86
Seznam příloh.....	87
Příloha 1	88
Příloha 2	92

Seznam použitých zkratk

Apod. – a podobně

Atd. – a tak dále

Atp. – a tak podobně

Kol. – kolektiv

Tzv. – tak zvaný

Např. – například

ZŠ – základní škola

Biblické zkratky

1J – 1.list svatého apoštola Jana

Dt. – Deuteronomium

Gal.- List svatého apoštola Pavla Galat'anům

Jer. - Kniha proroka Jeremiáše

Kor. - list svatého apoštola Pavla Korint'anům

Lk. – Evangelium podle Lukáše

Moj. Mojžíš

Mt. - Matouš

NZ – Nový zákon

Př. – Kniha Přísloví

SZ – Starý zákon

Úvod

Tématem této diplomové práce je problematika náboženských hodnot a jejich místo ve výchově aplikované dnešními rodiči. Vzhledem k tomu, že evropská a tedy i česká kultura vyrostla na židovsko-křesťanských základech, je tato práce zaměřena primárně na hodnoty křesťanské nebo z křesťanství vyplývající. Toto náboženství dlouhodobě ovlivňovalo vývoj evropské civilizace a položilo základ stěžejním morálním zásadám, které jsou ukotveny v ústavách mnoha evropských zemí. Úkolem práce bylo zjistit, zda mají tyto principy své místo a uplatnění i ve výchově současné české společnosti, která je považována za jednu z nejvíce ateistických.

Zároveň se tato práce snaží odhalit společné znaky křesťanské a běžné výchovy a to s přihlédnutím k výsledkům dotazníkového šetření, které se zaměřuje na preferenci náboženských hodnot žáků druhého stupně základních škol. Práce se zaměřuje primárně na církev katolickou, neboť se výchovou systematicky zabývá, má jasně definované teze a zpracované dokumenty.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, které jsou dále členěny do kapitol. Text práce je doplněn grafy, tabulkami a přílohami. První kapitola definuje základní pojmy a upřesňuje jejich vzájemnou souvislost. Ve druhé kapitole je stručně představen fenomén náboženství a prameny náboženských hodnot. Třetí kapitola se soustředí na rozdíly ve výkladu Desatera a následně se hlouběji zabývá jednotlivými náboženskými hodnotami. Pátá kapitola seznamuje čtenáře s principy a charakteristickými znaky křesťanské výchovy. Závěrečná část teoretické části ve zkratce představuje vývoj hodnot a podává obraz současné situace na poli hodnotové orientace.

Cílem praktické části je zjištění preferencí náboženských hodnot u žáků druhého stupně základních škol za použití strukturovaného dotazníku. Analýza dotazníku je rozdělena na několik částí, které se zaměřují na porovnání postojů žáků k vybraným hodnotám a způsobům jednání a názorům na řešení modelových situací. Vyhodnocení dotazníků je doplněno o autentické odpovědi a názory. Závěrečný okruh sleduje stanoviska respondentů na výchovu svými rodiči.

Teoretická část

1. Hodnoty a normy, etika a morálka – vymezení pojmů

V současné době jsou pojmy jako hodnoty, postoje, morálka a další stále více frekventovaným tématem společenské komunikace. Děje se tomu s největší pravděpodobností proto, že lidé cítí, že něco není zcela v pořádku. Tím je myšlena stále častější konfrontace jedince s násilím, a to jak ve zprostředkované formě skrze média, zejména pak televizi, kdy je mnohdy celý blok zpravodajské relace věnován pouze kriminálním případům, ale také ve formě přímé. Dnes není výjimkou spatřit či se dokonce stát obětí bezohledného jednání na ulici, v obchodě, na úřadě, nebo jako účastník silničního provozu. Bezohledné jednání a chování se bohužel nevyhýbá ani prostředí, které je člověku nejbližší a má mu sloužit jako útočiště klidu a pohody, totiž rodině. Také v této oblasti kvalita mezilidských vztahů a komunikace zaznamenává značný úpadek, což se projevuje častým rozpadem manželství a rodiny, nebo dokonce násilím páchaném na rodičích i dětech. Z výše uvedeného jednoznačně plyne, že hodnoty zaznamenávají úpadek. Co však hodnoty, etika a morální jednání znamenají a v jakém vztahu jsou vůči sobě, zodpoví několik následujících odstavců.

1.1. Hodnoty

Pojem hodnota je jedním z nejobtížněji uchopitelných termínů jak v psychologii a sociologii, tak i ve filosofii, proto si jeho obsah osvětlíme z pohledu několika zásadních vědních disciplín. Již samotné slovo napovídá, že v jeho kontextu se bude jednat o hodnocení. Tedy obecně lze říci, že hodnoty jsou výsledky či měřítko hodnocení. Zprvu se pojmu užívalo v matematické ekonomii, dále pak ve filosofii, kam jej uvedl H. Lotze, a následně si pojem našel své místo také v psychologii a sociologii.

Z pohledu psychologie se termínem hodnota rozumí vlastnost, jež osoba přisuzuje danému objektu, situaci, činnosti či události v souvislosti se saturací svých potřeb či zájmů. Hodnoty se formují a následně diferencují v průběhu

socializace¹. Sociologie chápe hodnotu jako nevědomou představu o tom, co je žádoucí, a to hned v několika rovinách. Hodnota zde může znamenat jednak objekt, ceněné dobro či statek, dále pak postoj k objektu (objekt je považován za dobrý, či špatný) a za třetí jí může být myšleno měřítko pro rozhodování a jednání. V tomto smyslu vytváří kritéria pro posouzení správnosti jednání².

Do filosofie pojem hodnota zavedl, jak jsme již výše zmínili, Hermann Lotze, který se jako první jasně vyslovil pro exaktní zkoumání hodnot. Jako důvod uvedl myšlenku, že hodnoty se v podstatě dotýkají „*veškerého lidského jednání a poznávání*“³. Lotze⁴ navázal na učení Kanta a uchopil hodnoty jako ideální zákony charakteristické pouze pro oblasti lidského života (zejména pravdivosti, mravnosti a estetiky) a praktikují se jak v právu, umění, státní správě tak i v náboženství. Filozofická disciplína zabývající se povahou hodnot, jejich vzájemnými vztahy a také poměrem ke společenským a kulturním faktorům se nazývá axiologie⁵ (timologie)⁶. Filosofický slovník konkrétně definuje hodnoty jako „*výsledek rozličných způsobů interpretace světa; je založena na vztahu mezi člověkem a jevy, věcmi, skutečnostmi..., je výsledkem vztahování se. ... Hodnocením se připisují objektům určité hodnoty. ... Hodnota je výsledkem interpretace světa, který je vyhodnocován jako dobrý zlý, krásný a ošklivý, posvátný nebo profánní, ...*“⁷

Axiologické koncepce

Vzhledem k tomu, že vývoj axiologických myšlenek ve filozofii, náboženství a sociologii probíhal po velmi dlouhé období a jednotlivé koncepce se tedy více či méně liší, utvořil se v rámci axiologie schematický systém, který jednak usnadňuje orientaci v množství náhledů na hodnoty, ale zároveň také respektuje historičnost,

¹ HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X. Str. 192.

² JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0. Str. 97.

³ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 16.

⁴ Na H. Lotzeho navazuje například Husserlova fenomenologie.

⁵ Z řeckého *axia* (hodnota, důstojný).

⁶ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 15.

⁷ BLECHA, I., HORYNA, B., ŠARADÍN, P., a kol. *Filosofický slovník*. 2.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 80-7182-064-4. Str. 171.

ucelenost, obsahovou specifičnost, plodnost a další důležité vlastnosti jednotlivých směrů. Většina náboženských a filosofických učení zároveň představuje komplexní etické a axiologické koncepce lidské mravnosti, tyto koncepce se v některých představách, pojmech či obsazích shodují, v jiných se ale přesahují, či si dokonce odporují. Z tohoto důvodu bylo třeba je zařadit do dvou hlavních směrů, které se dále specifikují.

Subjektivistické proudy rozumí hodnotám jako vnitřnímu řádu, jenž má podobu přirozené způsobilosti jedince pro nejvyšší skutky, přičemž věcný subjektivismus předpokládá, že mravnost a hodnoty jsou vrozené vlastnosti těsně spjaté s individuální zkušeností člověka. Formální subjektivismus oproti tomu považuje hodnoty a mravnost za předem daný zákon a hodnocení za vrozenou vlastnost, existující mimo zkušenost jedince. Třetí, takzvaný náladový subjektivismus, v cestě za možným štěstím zohledňuje také vnitřní a vnější vlivy. Mezi vnitřní pak řadí zejména schopnosti člověka, vnější chápe jako možnosti, příležitosti, které poskytuje svět, jenž jedince obklopuje.

Pro všechny objektivistické směry je charakteristický důraz na vnější stránku lidského konání. Metodický objektivismus považuje za nezbytné, aby se hodnoty a morálka podřídily vědeckému zkoumání. Věcný objektivismus a koncepce vyššího řádu jsou pak konkrétními odnoži objektivistických koncepcí.

První zmíněný studuje možnosti objektivizace hodnot, jež jsou cílem lidského jednání. Druhý se zajímá zejména o důsledky způsobené vnější autoritou. Mezi tyto koncepce patří náboženská metafyzická, sociologická a některé psychologické nauky o hodnotách a morálce. Právě mezi koncepce o vyšším řádu řadí psychologie hodnot také náboženské koncepce judaismu, křesťanství a patristiky. Dále sem zařazuje i náboženství a filosofii východních kultur, islámu a další.⁸

⁸ CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 16-19.

1.1.1. Rozdělení hodnot

Pojem hodnota lze uchopit různě. Jinak s ním pracuje psychologie, jinak je na ní nahlíženo například v sociologii. Obecně lze říci, že hodnoty je možné rozdělit do několika základních skupin. Již výše je zmíněn fakt, že něco je hodnoceno jako zlé či dobré a také to, že hodnotu udává vztah mezi hodnotitelem a hodnoceným. Právě tyto faktory udávají směr možným dělením hodnot. Formálně jsou hodnoty označovány jako pozitivní a negativní, absolutní či relativní a konečně také subjektivní a objektivní. Jiné rozdělení hodnot nalezneme ve filozofickém slovníku, kde jsou uvedeny čtyři skupiny: morální, estetické, ekonomické a náboženské hodnoty⁹. Přičemž morálním a náboženským se budeme v této práci věnovat, neboť zde lze nalézt shodné znaky a aspekty, v nichž se tyto dvě skupiny prolínají. O náboženských hodnotách pohovoříme v samostatné kapitole.

1.1.2. Hodnotový systém a hodnotová orientace

V souvislosti s hodnotami je vhodné zmínit a vymezit tyto pojmy, neboť jejich obsah a význam není identický. Hodnotový systém, systém hodnot, nebo také hodnotový žebříček je zpravidla vymezen jako souhrn hodnot, které jedinec uznává, upřednostňuje podle toho, jak jsou pro prožívání a chování daného jedince a společnosti významné. Jedná se v podstatě o pořadí hodnot, přičemž ty nejpreferovanější plní funkci nejvýznamnějších zdrojů motivace a zaměřenosti chování. Na základě takového chování je pak jedinec ne/spokojený a společností akceptován či z ní vylučován.

Termín hodnotové orientace bývá zaměňován za pojmy jako zájmy, postoje, či výše zmíněný hodnotový systém, což může být způsobeno faktem, že obsah ani rozsah tohoto pojmu není přesně vymezen. Jisté však je, že k utváření hodnotových orientací dochází v praktickém střetu jedince s hodnotami. Jde tedy o proces, v němž dochází k prolínání a vzájemnému podmiňování hodnotových orientací a orientací na hodnoty, což podmiňuje formování lidské individuality. Neboli, v rámci hodnotové orientace si jedinec (subjekt) zaměřuje na hodnoty, vybírá z nich a utváří si takové, kterými se bude řídit a užívat je, z čehož plyne, že si hodnotovou orientaci z části

⁹ BLECHA, I., HORYNA, B., ŠARADÍN, P., a kol. *Filosofický slovník*. 2.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 80-7182-064-4. Str. 171.

utváří jedinec sám, ale zároveň je jeho výběr omezen a ovlivněn těmi, s nimiž se v dané společnosti konfrontuje a které daná společnost aplikuje. Jak hodnotový systém, tak hodnotová orientace jsou v podstatě nejjednodušší systémy nejrůznějších přesvědčení a postojů, které jedinec ke skutečnosti zaujímá. Hodnotová orientace je právě díky těmto postojům a přesvědčením poznatelná neboť se skrze ně projevuje. Pojem hodnotové orientace slouží k preciznějšímu ozřejmání příčin lidského jednání.¹⁰

1.2. Normy

Termín norma rovněž patří mezi hojně užívané v mnoha vědních disciplínách. Patří mezi základní pojmy psychologie, sociologie, ale také etiky či morální teologie. V psychologii a sociologii představují normy standardní hodnoty neboli vzory přijatelného chování charakteristické pro danou skupinu, jinak řečeno se jich užívá k označení pravidel nebo předpisů, jejichž platnost slouží pro posouzení určitého jevu. Konkrétně sociální normy jsou svým obsahem a složitostí rozsáhlejší než normy etické, projevují se jak v mravech, zvycích nebo morálních požadavcích. Daná společnost je akceptuje jako požadovaný způsob jednání. Plní funkci jednak orientační, usnadňují jedinci rozhodování v nejrůznějších situacích (jsou návodem) a jejich dodržování zaručuje klidné soužití členů společnosti. Nerespektování norem není hodnoceno tak přísně jako porušování zákonů. V psychologii nalezneme několik koncepcí zabývajících se původem a významem těchto regulačních mechanismů z různých hledisek. Tyto koncepce kladou důraz na biologické základy chování, zkoumají vliv vnějších i vnitřních činitelů na utváření norem¹¹.

1.3. Normy ve vztahu k hodnotám

V předchozím textu jsme přiblížili pojmy norma a hodnota, avšak pro úplnost je vhodné uvést, v čem se liší a proč se ne vždy dají použít jako synonyma. Pro toto shrnutí použijeme kritéria stanovená D. Panticem¹² a formulujeme je ve čtyřech tezích.

¹⁰ HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy. Problematika hodnot a hodnotové orientace. 1. díl.* 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996. ISBN 80-7083-196-0. Str. 25.

¹¹ ÇAKIRPALOĞLU, P. *Psychologie hodnot.* 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 330.

¹² Tamtéž, str. 335.

1. Normy mají konkrétnější charakter než hodnoty. Zdrojem několika různých norem může být stejná hodnota. Požadování obecné hodnoty (například života) implikuje vznik specifických pravidel chování korigujících jednání (nevraždit, starat se o potomky, nemohoucí apod.).
2. Normy jsou konkrétním projevem hodnot. Hodnoty předcházejí normám, trvají déle a zabezpečují stabilitu a soudržnost společnosti. Norma může být negována či nahrazena novou.
3. Hodnoty mají charakter ideálů a nepředpokládají tak existenci sankce. Oproti tomu normy vždy zahrnují možnost sankce. Pokud je hodnota definována jako norma, která trestá, dochází k negaci její obecnosti.
4. Normy slouží jako nástroj k realizaci hodnot. Hodnoty vyjadřují obsahy existence, normy jsou nositelkami způsobu praktické realizace hodnotových obsahů, které představují cíle, k nimž směřuje individuální a společenský vývoj.

1.4. Morálka a etika

V kontextu hodnot je nezbytné zmínit další pojmy, které s touto problematikou bezesporu souvisí, a to pojem morálka a etika. Také tyto pojmy se v současných diskusích týkajících se politiky a společnosti skloňují stále častěji. Hovoří se o morálním jednání, hodnotách, o etickém kodexu, zejména ale o jejich opomíjení, nebo dokonce absenci v dnešní společnosti. Jak etika, tak morálka se týkají hodnot a mnohdy jsou užívány jako synonyma, avšak neznamenají totéž, a proto je nutné si jejich obsah upřesnit.

1.4.1. Morálka

Slovo morálka (mravnost, étos) pochází z latinského slova *mos* (zvyk, obyčej)¹³. V běžné řeči, ale také ve filosofii, se užívá pro označení slušnosti, tedy takového chování, které v jakémkoli smyslu nepoškozuje jinou osobu nebo společnost. Cítíme také, že má silnější význam než zdvořilost, ale zároveň není rovno

¹³ BLECHA, I., HORYNA, B., ŠARADÍN, P., a kol. *Filosofický slovník*. 2.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 80-7182-064-4. Str. 275.

právu, morální jednání nelze soudně vymáhat a porušení morálního jednání neznamená aplikaci trestu v právním slova smyslu. Filosofický slovník morálku definuje jako „...*souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů, pravidel, institucí a norem, jimiž se lidé v určitém ohledu řídí ve svém praktickém mravním jednání.*“¹⁴ Ze zkušenosti a pozorování je patrné, že to, co je považováno za slušné či morální v jedné společenské poměrech, nemusí být nutně chápáno stejně v jiné společnosti, jiné kultuře. Stejně tak lze nalézt rozdíly v pohledech na morální jednání u jednotlivých generací, kde je patrný jistý vývoj. Jako příklad lze uvést svobodnou matku, či nesezdaný pár žijící ve společné domácnosti takzvaně na „psí knížku“. Být svobodnou matkou v mladých letech našich prarodičů znamenalo pro takovou ženu i její rodinu jisté komplikace, nejenže jí často společnost opovrhovala, ale neměla ani právní zastání a často byla nucena uzavřít sňatek kvůli tlaku okolí. Současná většinová společnost tento jev chápe jako „normální“ a nijak se nad ním nepohoršuje, stejně tak jako za „normální“ chápe soužití mladých lidí takzvaně „na zkoušku“, což by bylo dříve nepřijatelné, neboť by to odporovalo v tehdejší společnosti uznávaným hodnotám a morálce. Další témata, která by zde mohla být diskutována, jsou potraty, násilí, neúcta k rodičům, atp. Z výše uvedeného vyplývá, že morálka je historicky proměnlivá a kulturně podmíněná. Dá se v podstatě definovat jako systém norem, který za pomoci vnitřních sankcí, jako je pocit studu, vina atd., napomáhá formování sociální identity jedince jakožto člena společnosti a který je rovněž minimálním souborem pravidel chování vyžadovaných od každého člena společnosti. Aktuálně platné morální normy se odvíjejí od toho, co je v dané době a místě považováno, domluveno, jako dobré či špatné. Morální (mravní) jednání je tedy chování nacházející se v oblasti morálky.

Významnou roli v rozlišování mezi morálně špatným a dobrým hrají již výše zmíněné vnitřní sankce, konkrétně pak vlastní svědomí¹⁵. To se projevuje ve vztahu mezi morálními pravidly dané kultury a mezi vědomým konáním. Aby bylo jednání jedincem chápáno za morálně dobré, musí se shodovat jak s jeho vlastním svědomím, tak i s platnými pravidly, z čehož plyne, že svědomí funguje jako měřítko

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Svědomí aplikuje mravní *a priori* člověka na jednotlivé situace.

morality.¹⁶ Svědomí je obecně definováno jako reakce jedince na mravní principy a normy jednání v určité společnosti (skupině), do níž jedinec náleží. Přesněji se jedná o osobní přesvědčení jedince zakládající se na absolutním přijetí (zvlastnění) morálních norem, podle kterého se stávají kritériem posuzování vlastního chování. Svědomí v sobě obsahuje jak kognitivní složku, pochopení původu a významu norem, tak složku emocionální spojenou s vědomím povinnosti, vinou, lítostí, snahou o nápravu, pokáním atp.¹⁷ W. Brugger tyto poznatky shrnuje: „*Morální může znamenat stejně tak žitou mravnost jako i učení o mravném. ... Ve svědomí, především ve zkušenosti viny prožívá jedinec rozdíl mezi vlastním dobrým a špatným jednáním; v kulturách všech národů se nacházejí příkazy, normy chování a hodnotová měřítko, podle nichž je jedno chování přijímáno... předepsáno, nebo odsuzováno ... zakázáno.*“¹⁸

1.4.2. Etika

Etika patří mezi základní oblasti filosofie, stejně tak jako ontologie, logika či epistemologie.¹⁹ Je to disciplína usilující o vysvětlení a zdůvodnění mravnosti, principu cílevědomého lidského chování, konkrétně v souladu s mravními kategoriemi dobra, správného, závaznosti, odpovědnosti apod. Tato oblast praktické filosofie si jednak klade za cíl nalézt obecně platné zásady společné všem jedincům, na nichž je morálka založena, dále se pokouší morálku zdůvodnit. Etika se dále diferencuje podle toho, čím přesně se zabývá. Například deskriptivní etika pouze popisuje mravní hodnoty a soudy platné ve společnosti, avšak nevynáší soudy, pouze konstatuje skutečnost. Oproti tomu normativní etika se snaží odpovědět na otázku, co je morálně dobré nebo zlé. Hlavním kritériem, podle něhož posuzuje jednání člověka, je pak již výše zmíněné dobro a zlo. Etika se tedy snaží nalézt obecné zásady, kdežto morálka se blížeji věnuje konkrétním pravidlům.

Tato práce se věnuje zejména náboženským hodnotám, proto je na místě

¹⁶ BLECHA, I., HORYNA, B., ŠARADÍN, P., a kol. *Filosofický slovník*. 2.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 80-7182-064-4.

¹⁷ Tamtéž, str. 389.

¹⁸ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 316.

¹⁹ z řeckého *ethos*, znamená zvyk, obyčej, mrav i obvyklé místo k bydlení

zmínit rozdíl mezi filosofickou etikou (teorií morálky) a teologií morálky. Obě disciplíny užívají stejné či podobné termíny a poznatky, avšak v jistých aspektech se liší. Etika při analýze mravního jednání uplatňuje principy vědeckého bádání a zachovává si logickou a metodologickou nezávislost²⁰. Oproti tomu praktiky morální teologie (teologie morálky) jsou odvozeny od víry v Boha, který je chápán jako jediný zdroj mravnosti. Teologický slovník hovoří o morální teologii jako o nauce odvolávající se na Boží zjevení a správným jednáním tudíž rozumí takové, které je v souladu s požadavky Boha. *Boží zjevení v Ježíši Kristu, ve kterém je člověk ukazován tak, jak má být, a v kterém Bůh odhaluje člověku svou vlastní tvář, je zdrojem a normou této nauky*. Morální teologie je součástí křesťanské dogmatiky, uznávají shodné normy, což logicky plyne z faktu, že čerpají ze stejných pramenů jako je Písmo svaté či tradice, tedy normy chování člověka jako křesťana²¹.

1.4.3. Kategorie dobra a zla

Hlavní kritéria pro posouzení správnosti jednání jsou dobro a zlo, jejichž vymezení se opět liší podle zaměření autora a přístupu. Antagonistickým termínem k dobru je zlo neboli špatnost. Obecně se za zlo považuje jednání, jehož cílem je záměrné působení bolesti, utrpení a škody, chování neprospěšné či ohrožující. Je to kategorie etiky sloužící k hodnocení jevů a událostí mezi lidmi.

Aristoteles rozděluje dobro do tří skupin, dobro zevnější, tělesné a duševní, přičemž poslední zmíněné je nejvíce dobrým. V souvislosti s dobrem popisuje také mravní zlo, které závisí na vůli a mravním rozhodnutí. Také přirovnává zlo k pocitům neradosti, bolesti a pocitu nedostatku. Podle I. Kanta a jeho deontologické²² morálky je třeba, aby se dobro podřídilo morálnímu zákonu, který je ve formě apriorního imperativu vlastní každé rozumné osobě. Podstatou jeho morálního jednání je pouze požadavek k naplnění morálky jako takové, a ne dosažení štěstí. Morální zákon určuje zlo a dobro, ne naopak. Naopak zdrojem zla je zlá vůle a záměr škodit. Lidská špatnost je způsobena porušováním kategorického imperativu

²⁰ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 316.

²¹ RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. 16. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5. Str. 356.

²² z řeckého *deon* znamenající povinnost, žádoucnost

a nemorální jednání člověka je důsledkem nejednání podle rozumu. Zároveň upozorňuje, že je třeba rozlišovat mezi zlem a nepříjemnými pocity, neboť jednání, které v jedinci vzbuzuje nepříjemné pocity, nemusí být nutně nemorální.

Náboženství odvozuje dobro a zlo od Boha a boží vůle. Augustinus Aurelius, teolog období patristiky, období raného křesťanství 2. až 7. Století²³, se po přijetí křesťanství zasloužil se o reformaci náboženských dogmat a ovlivnil pozdější vývoj etických a axiologických systémů. Dle Augustina je východiskem všech morálních činů křesťanské přesvědčení a smýšlení a předpokladem etiky víra v Boha, která obsahuje kritérium dobra a zla, protože Bůh je dobro. Život podle Boha dovede člověka ke spáse duše a zaručuje dosažení trvalého štěstí. Člověk je v koncepci křesťanství považován od narození za hříšného²⁴, proto musí žít mravně v souladu s Bohem, aby jej nestihl boží trest v podobě věčného pekla. Tento strach je základním regulativem křesťanské mravnosti. Špatnost je v křesťanství zosobněna d'áblem.

Obdobím navazujícím na patristiku je scholastika, používající k osvětlení věcí odhalených a uchopených rozumem víru. Otázkou víry se zabýval i Tomáš Akvinský, který se inspiroval Aristotelem. Snažil se formulovat teorii, která by se stala základem racionálního systému náboženské etiky. Akvinský tvrdil, že veškeré jsoucno zahrnuje dobro, dokonalost věcí a jejich vnitřní dobrotu.²⁵ Od tohoto dobra odlišoval přirozené dobro spojené s vlastní přirozeností věcí. A konečně mravní dobro disponující vlastnostmi mravní normy považoval za žádoucí pro lidskou vůli, neboť etické normy mají božský původ. K vrcholnému dobru člověk musí směřovat svou vůlí, uvědomělým chtěním. Dobro je to, po čem lidé touží. V souvislosti s tím prohlašuje, že dobro je příčinou zla, přesněji že zlo je způsobeno nedostatkem dobra. Zlo tkví z chybné činnosti, „ ...chybě činnosti, vždycky způsobeno z nedostatku jednajícího člověka.“²⁶

²³ Svatý Augustinus

²⁴ primordiální hřích

²⁵ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 90.

²⁶ Tamtéž.

2. Náboženství a zdroje hodnot

Cílem této kapitoly je představit základní a nejdůležitější náboženské hodnoty, konkrétně hodnoty křesťanství a judaismu, neboť židovsko-křesťanské tradice sehrály v historii Evropy významnou úlohu a podílely se na utváření evropské kulturní identity a formovaly také charaktery jednotlivých národů. Primárně se zde pojednává o hodnotách, z nichž pramení základy všeobecně uznávaných humanistických principů mezilidských vztahů a společenského chování. Mezi takové dozajista patří hodnota lásky, úcty, pravdy či pokory. Tyto hodnoty jsou základem stabilního soužití nejen členů rodiny, příslušníků jednoho státu, ale dokonce i širších společensko-politických celků, jakými je dnes například Evropská unie. Není tedy náhodou, že hodnota lidského života, úcty k lidské důstojnosti, svobody jedince či rovnosti jsou je ukotvena i v takovém dokumentu, jakým je Ústava Evropské unie²⁷, která tak vymezuje základní pravidla žádoucího chování jejích členů. V podstatě lze říci, že výše zmiňované hodnoty identifikují obecně uznávaný souhrn pravidel již zmíněné morálky.

V následujících podkapitolách je upřesněn obsah slova náboženství a v souvislosti s tím představeny axiologické koncepce křesťanství a judaismu, tak jak o nich hovoří P. Cakirpaloglu. Další část je věnována Bibli, zejména Desateru jakožto primárnímu pramenu křesťanských a židovských hodnot, přičemž jsou zdůrazněny rozdíly ve výkladu Desatera přikázání. Poslední část této kapitoly je zaměřena na výčet a charakteristiku konkrétních náboženských hodnot.

2.1. Náboženství

Pojem náboženství nelze jednoduše vymezit, neboť odborné publikace definují náboženství zpravidla z pohledu daného vědního oboru. Etymologickou analýzou slova bychom mohli nabýt dojmu, že náboženství bude vždy charakteristické vztahem k bohu. Tuto teorii podporuje například definice Jana Hellera, který podstatou náboženství rozumí vztah člověka k tomu, co pro něj

²⁷ URL:<<http://web.quick.cz/i.herold/ustava.htm#RTFTToC7>> [cit. 2011-03-02]

znamená bůh. Zde myslí Heller synonymem boha nejvyšší normu či hodnotu, to, čemu se cítí zavázán. Vhodnějším slovem než české slovo náboženství je latinské *religio* sloužící v mnoha jazycích jako ekvivalent náboženství. Jeho původ je nejasný, je odvozeno buď z latinského *relegere* – někam se obracet, *religari* – zpětně se zavazovat, či *reeligere* – znovu volit. *Re-ligare* dle Neubauera postihuje vztah mezi jedincem a Skutečností, která jej přesahuje, přičemž tato absolutní skutečnost udává, co je správné, nesprávné, dobré, zlé apod. Zmíněná definice usnadňuje pochopit, o čem náboženství je²⁸.

Západní svět si zpravidla náboženství spojuje s modely (systémy) korespondujícími například s křesťanstvím, v nichž je ústřední záležitostí víra ve vyšší bytost, která nám jakožto autorita předepisuje dodržování určitých mravních pravidel a následně přislubuje posmrtný život. Tento model ale nelze plošně aplikovat na všechna náboženství, ne všechna totiž byla a jsou monoteistická. Různá náboženství mají různé teorie a mýty o vzniku světa a ne každý bůh se zajímá o chování jedince na zemi, jak tomu bylo například ve starém Řecku. A konečně pojem náboženství nelze ztotožňovat s představou nadpřirozeného. Na druhé straně existují znaky všem náboženstvím společné. Každé operuje se soustavami symbolů vyvolávajících pocity úcty nebo bázně, posvátnými předměty či osobami („božská síla“, Buddha, ...). Dále je spojují společné rituály (modlitby, zpěvy, bohoslužby, půsty, ...). Náboženské symboly a rituály zanechávají hmatatelnou stopu i v hmotné kultuře a umění, ať už v podobě chrámů, literatury či hudby. Náboženství na celém světě nabývají různých forem a uctívají různé „objekty“ a bohy. Mezi nejrozšířenější monoteistická náboženství se řadí křesťanství s 33,5% světové populace a islám s 18,2%²⁹. Náboženství rozšířená zejména v Indii a Dálném Východě, jako jsou hinduismus, buddhismus, konfucianismus a taoismus se od monoteistických výrazně liší, avšak jejich podrobná charakteristika by byla záležitostí jiného textu. Následující text se hlouběji věnuje židovství a křesťanství, jejich pramenům a následnému představení stěžejních hodnot, které z pramenů vyplývají.

²⁸ ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-547-4. Str. 36.

²⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-124-4. Str. 411 – 420.

2.2. Judaismus a jeho prameny

Judaismus je obecným označením pro komplex kulturního, sociálního a náboženského života židů a zároveň je nejstarším monoteistickým náboženstvím. Začal se formovat přibližně ve 13. století před Kristem, kdy se objevují první zmínky o izraelském národě. V raných počátcích nebyl Bůh vnímán jako výhradní Pán, protože první Židé žili a byli ovlivněni sousedními kulturami, v nichž se vyskytoval polyteismus. Radikální monoteismus je zřetelný až od 10. století před Kristem. Víra v jediného boha, Stvořitele³⁰ veškerého bytí, jemuž jsou všichni podřízeni a odpovídají mu za své skutky, se stala charakteristickým znakem tohoto náboženství. Kulturně, nábožensky, ale i obsahově je předchůdcem křesťanství a křesťanské etiky a čerpá z něj také islám.

2.2.1. Prameny judaismu

V letech 90-100 po Kristu se sešel tzv. Tanaim³¹ za účelem upevnění Palestinského kánonu, *Te-naku*, pro židovstvo. Tento seznam knih zahrnuje *Tóru*, *Nebiím* a *Ketubiím*. Nejvýznamnějším dokumentem judaismu je Tóra či Zákon skládající se z prvních pěti knih hebrejské Bible, zvané též *Pentateuch*: *Geneze* (*Berešít*), *Exodus* (*Semot*), *Leviticus* (*Nebiím*), *Numeri* (*Benidbar*) a *Deuteronomium* (*Debárim*). *Genesis* (*Be-rešit*, *Na počátku*) popisuje stvoření světa a člověka. Stěžejní část vypráví příběhy o praotcích izraelského národa, mezi něž patří například Abrahám a Sára, Izák a Rebeka, Jákob a další. Kniha je zakončena smrtí Jákobova syna Josefa v Egyptě. Druhá kniha, *Exodus*, líčí život Izraelců v otroctví, vysvobození z něj a odchod z Egypta. Nedílnou součástí je narození Mojžíše a předání Desatera Bohem. *Leviticus* je souhrnem mnoha zákonů vymezujících hlavně chrámové rituály a zvířecí oběti. Čtvrtá kniha popisuje putování Izraelitů pouští, jejich nesnáze a přestoupení proti Bohu, také další zákony a příběh vzpoury proti Mojžíšovi. *Deuteronomium* je v podstatě závěrečná řeč Mojžíše ke svému národu, který se chystá vstoupit do Země zaslíbené. Dle židovské tradice, obdržel Mojžíš na hoře Sinaj od Boha krátce po exodu z Egypta kamenné desky s Dekalogem (Desatero), morální kodex obsahující pravidla mezilidských vztahů

³⁰ Bůh je v hebrejštině označován tetragramem JHVH, „Ten, který jest.“

³¹ židovští učenci

a vztahu k Bohu. Ústní tradice Židů nese název *Mišna*, též „opakování“, jedná se o další významný pramen. Obsahuje výklad Mojžíšského Zákona a zároveň pravidla bohoslužeb. K jeho sjednocení a písemnému zaznamenání došlo až ve 2. století po Kristu. Skládá se z šesti částí, které se věnují různým oblastem lidského života, například manželským otázkám, trestnímu právu, posvátným záležitostem a dalším. Do pátého století n. l. vznikaly komentáře k Mišně, tzv. *Gemara*, po jejím sepsání vzniklo vedle Tenaku (Bible) základní náboženské dílo *Talmud*, což je soubor rabínských rozprav týkajících se židovského zákona a etiky považované židovskou tradicí za směrodatné.³²

2.2.2. Hodnoty judaismu

Jak již bylo řečeno, judaismus je chronologicky i obsahově předchůdcem křesťanství, a tudíž je nezbytné se zde zmínit také o jeho hodnotách vyplývajících z jeho náboženských pramenů, abychom následně lépe porozuměli problematice křesťanství a jeho morálním ideálům. Základním nástrojem regulujícím morálku je Desatero Božích přikázání, základní autoritou je Bůh (JHVH) představující veškerou morálku a dobro. Na víře v něj je postavena judaistická etika. Díky silné víře prošel úspěšně židovský národ mnoha těžkými zkouškami, mezi které patří i 2. světová válka a vyhlazování Židů.

V případě nedodržení biblických zásad následuje trest. Tento psychologický způsob regulace jednání se uplatnil nejen v židovství, ale i dalších náboženských systémech (křesťanství, islám). Právě faktor strachu z božího trestu napomohl zachovat platnost tohoto souboru pravidel společného lidského života, z nějž pramení právě hodnoty judaismu, po dlouhá staletí. Úcta k Bohu a bližním, úcta k lidskému životu, majetku a osobnímu životu jsou hodnoty, které jsou jasně čitelné z Desatera. Za další stěžejní společenskou hodnotu považuje judaismus lidskou dokonalost, která má být cílem každého jedince. Této dokonalosti dosahuje jedinec konáním dobrých skutků a přispíváním k harmonii. Tato koncepce zahrnuje odklon od materiální stránky života, protože hmotné zájmy a potřeby jsou spojeny s relativními hodnotami a cíli, které znesnadňují realizaci lidské podstaty, tomu, aby se „člověk stal tím, čím

³² PODZIMEK, M. *Judaismus a křesťanství. Religionistika II.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. Str. 27-29.

je.“ Tento asketismus je pokládán za podmínku sjednocení člověka s Bohem. Původ tohoto principu lze nalézt v Bibli, kdy Bůh poručil Abrahamovi: „*Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu*“ (Mojžíš 12:1-23, s. 25). Podstatou těchto myšlenek je získání individuální kontroly nad svými potřebami a dosažení spojení s Bohem. Dalšími hodnotami judaismu, které jsou základem humanistických koncepcí, jsou solidarita, vzájemná pomoc a spravedlnost, které byly pro přežití Židů v jejich nelehké historii nepostradatelnou podmínkou a které lze shrnout do pravidla „*Každému podle jeho potřeb*“. Důkazy nalezneme v (Mojžíš, 16:16-18-24, s. 69): „*Hospodin přikázal toto: Nasbírejte si ho každý, kolik potřebujete k jídlu. ... podle počtu osob...Nasbírali tolik, kolik každý k jídlu potřeboval.*“ Nedílnou součástí seberealizace a dokonalosti jedince je hodnota vzdělání, která patří v judaismu k vysoce ceněným, zejména schopnost abstraktního myšlení, smyslu pro obchod a podnikání. Vzdělaný člověk je nejen schopen lépe uchopit svět a porozumět mu, ale zároveň jako autorita působí na společnost a přispívá k rozvoji všeobecné harmonie.³³

³³ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 78-79.

2.3. Křesťanství

Křesťanství je nejrozšířenější a zároveň nejvlivnější monoteistické náboženství na světě, vyznávají jej přes dvě miliardy lidí. V průběhu historie se v rámci křesťanství vyvinulo několik církví, mezi nejsilnější patří katolická, protestantská a pravoslavná církev, přičemž pouze první dvě lze chápat jako ucelené systémy o životě na zemi a po něm. Jednotlivé církve se v jistých aspektech odlišují, V České republice se při sčítání lidu v roce 2001 za věřící označilo 31% obyvatel, z nich 29% uvedlo vyznání křesťanské (příslušnost k některé z křesťanských církví).³⁴ Křesťanství jako sociální hnutí chudobných svým působením přispělo v historii k zániku starověkého otrokářství a ke společenským změnám. Křesťanství vzniklo v Syropalestině, navazuje na tradici judaismu a starozákonního učení, odkud přejímá normy, pravidla života, které jsou inspirací vlastního etického učení, do nějž se prolínají také hodnotové zásady stoiků³⁵. Teologický slovník hovoří o křesťanství jako o náboženství pro celé lidstvo, které může přijmout každý člověk, bez ohledu na svůj původ. Nechápe se jako relativní forma náboženského projevu, ale jako Bohem založený vztah člověka k Bohu. Jako kulturní náboženství sice chápe propojenost svých předpokladů s dějinami, jež předcházely jeho vzniku, zároveň ale předpokládá určitou výši lidské kultury. Křesťanství se považuje za dějinné náboženství zjevení³⁶, což znamená, že skutečnost, kterou reprezentuje a pravda, kterou hlásá, je ve světě, protože zvěstování Boha odlišného od světa se událo v určitém čase a prostoru. Základem křesťanství je osoba Ježíše, ve které se zjevení uskutečňuje skrze Boha, stalo definitivně dějinným³⁷. Ústředním dogmatem je seslání „Božího syna“, který se vtělil do osoby Ježíše³⁸ a přinesl usmíření za celé lidstvo.

³⁴ *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2001 [cit. 2011-04-28]. Nesstar Sociologický datový archiv. Dostupné z WWW: <<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>>.

³⁵ Filosofický synkretismus označuje splývání náboženských a kulturních prvků v jeden celek, často přitom vznikají božstva nová.

³⁶ zjevení skrze Boha, nikoli skrze svět

³⁷ RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. 16. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5. Str. 147 -149.

³⁸ řecké *christos* znamená pomazaný čili Mesiáš

Ježíš se narodil v Betlémě v Palestině jako Žid, syn Josefa a Marie, v době, kdy v Palestině vládl Edomita Herodes, židovský národ byl nábožensky rozdělený³⁹ a ztratil svou národní samostatnost. Většinu života prožil v Nazaretě (odtud Ježíš Nazaretský) a přibližně ve svých 30 letech začal kázat. Klíčovou roli v této době sehrálo jeho setkání s Janem⁴⁰, který svá kázání doplňoval o obmývání kajících v Jordánu a od něhož přijal křest také Ježíš. Při tomto křtu zjevil Bůh Janovi, že Ježíš je očekávaným Mesiášem.

Ježíšovým cílem bylo založení Božího království jako místa pro všechny lidi dobré vůle, místa charakteristického pravdou a životem, svatostí, spravedlností, láskou a pokojem.⁴¹ Prostředkem k jeho dosažení je pokání jakožto boj proti zvráceným zásadám. Cílem a zároveň hlavní myšlenkou křesťanství je nastolení lásky k Bohu a k bližnímu. „*Miluj Boha nade všechno a bližního jako sám sebe.*“ (Lk 10;25). Pro dojití Božího království bylo třeba vrátit lidem Boží přátelství neboli sejmut z lidí dědičný hřích, obětovat se. K tomu došlo po zradě Jidášem, kdy byl Ježíš zajat, Pilátem Pontským odsouzen a na Velký Pátek zbičován a ukřižován. Smrt Ježíše na kříži je pro křesťany posvátným okamžikem dějin, neboť v této chvíli bylo poraženo zlo a člověk byl vykoupen.

Po sejmutí z kříže bylo Ježíšovo tělo uloženo v hrobě v jeskyni a následující noc, ze soboty na neděli, se uskutečnilo zmrtvýchvstání⁴², jeden z ústředních zázraků křesťanství, čímž se potvrdil výrok, že „*syn člověka bude vydán do rukou lidí; zabijí ho, a třetí den bude vzkříšen.*“ (Mt 17;22-23). Následně se Ježíš několikrát zjevil svým učedníkům. Zmrtvýchvstání Ježíše si křesťané připomínají každou neděli a oslavou Velikonoc. Křesťanství se výrazně liší od judaismu také trojjedností Boha (též Trojice, Svatá Trojice), což je označení pro základní tajemství křesťanství o jedné přirozenosti a třech osobách: Otec, Syn a Duch svatý je společné označení Boha. Ve Starém zákoně se zmínka o Trojici nevyskytuje, avšak zmínku o třech osobách obsahuje Matoušovo evangelium (Mt 28, 19-20), kde stojí „*Jděte ke všem*

³⁹ proud sauceů (kněžská třída) proti farizeům

⁴⁰ Jan Křtitel nabádal k obrácení lidského smýšlení a nápravě života, neboť očekávaný Mesiáš je blízko.

⁴¹PODZIMEK, M. *Judaismus a Křesťanství. Religioistika II.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. Str. 37.

⁴² tzv. resurrectio.

národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.“ Těmito třemi osobami nejsou míněny tři boží osoby, ale tři zvláštnosti osoby jedné. Jedná se o tři způsoby setkávání.⁴³

2.3.1. Církev

Ježíš před svým nanebevstoupením vyzval apoštoly a ostatní posluchače, aby na světě získávali učedníky, křtili je a šířili jeho učení. Tak se utvořilo široké společenství „Věřících v Krista jakožto Pána a Spasitele“ nazvané řeckým Kyriaké ekklesia – společenství Pánovo, z tohoto označení vznikl v dalších jazycích název církev (latinsky ecclesia, anglicky church, německy Kirche - od toho česky církev⁴⁴). Členem církve se stal ten, kdo podstoupil křest. V průběhu historie vznikaly různé odnože církve, které měly stále stejný základ, ale v některých pohledech na výklad Bible (NZ) se rozcházely. Největšími jsou katolická církev, protestantská církev a pravoslavná církev.

Katolická církev s jednou miliardou věřících je největší větví křesťanské církve uznávající svrchovanost papeže. Místem shromáždění je kostel, kde se odehrávají modlitby a mše, při nedělní mši probíhá čtení z Bible a skrze eucharistii se připomíná poslední večeře Páně a společně s pravoslavnými uznávají symbolickou přítomnost Kristova těla v chlebu a víně. Významnými katolickými svátky jsou Velikonoce, Vánoce, Nanebevzetí Panny Marie, svátek Všech svatých a mezi rituály, které absolvuje katolík ve svém životě jsou křest, náboženská výchova⁴⁵, první přijímání, biřmování.

Protestantismus, za jehož „otce“ lze označit Martina Luthera, který byl u zrodu reformačního hnutí, vznikl v 16. století a dnes má na 400 milionů přívrženců v nejrůznějších odnožích⁴⁶, které však spojují společné znaky. Pouze víra v Ježíše Krista dovede člověka ke spáse, člověk poznává Boha skrze Bibli bez pomoci

⁴³ PÖHLMANN, H., G., STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9. Str. 44.

⁴⁴ PODZIMEK, M. *Judaismus a křesťanství. Religionistika II*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. Str. 42 – 43.

⁴⁵ katechismus

⁴⁶ luterství, kalvinismus, anglikánská církev, baptisté, kvakeři, atd.

kněžích nebo církve a třetím bodem je boží milost, jejíž zásah je důležitým okamžikem pro spasení, nestačí pouze konat dobro. Místem pro oslavy životních událostí a setkávání se je chrám charakteristický absencí výzdoby mimo kříže a kazatelny. Protestanti oslavují hlavně Vánoce, Velikonoce a Svatodušní svátky a uznávají svátost křtu a eucharistie. Pastor nemá funkci prostředníka mezi Bohem a člověkem jako kněz u katolíků, poukazuje na poselství Bible a uděluje svátosti, může vstoupit do manželství a tuto funkci může zastávat muž i žena.

Pravoslavní křesťané, kterých je přibližně 170 milionů, neuznávají autoritu papeže. Východní církve se řídí podle juliánského kalendáře, proto se data svátků liší od katolických. Ke křtu, biřmování a přijímání dochází nejednou a náboženským obřadům je věnováno mnohem více času, pravoslavní kladou důraz na výzdobu a ikony, které uctívají a zapalují před nimi svíce. Nejvýznamnějším svátkem jsou Velikonoce. V rámci pravoslavné obce existuje několik vzájemně propojených církví v čele s patriarchy.⁴⁷

2.3.2. Prameny

Stejně jako judaismus má i křesťanství své literární prameny, z nichž odvozuje základní principy náboženského života, zvyky, slavení svátků, pravidla soužití, hodnoty a normy a v nichž hledá návody na řešení těžkých životních situací. Roku 1546 došlo na Tridentském koncilu k ustanovení kánonu Nového Zákona dekretem *Sacrosancta*, v této formě je i dnes uznáván většinou křesťanských církví. Křesťané zpočátku pracovali s řeckým překladem starozákonních knih *Septuagintem*. O životě Ježíše, jeho smrti a vzkříšení pojednávají čtyři evangelia nesoucí názvy podle svých autorů⁴⁸: *Evangelium podle Matouše, Marka, Jana a Lukáše*. Dnes je většina církví považuje za inspirované Bohem, ačkoli doba jejich vzniku není stejná, jsou si první tři velmi podobná a lze je porovnávat. Tyto dokumenty vznikly za účelem zvěstování křesťanství, proto příběhy nepopisují přesně historické události, ale mají člověka podnítit k přijetí evangelia. Dalšími knihami jsou *Skutky apoštolů; list Římanům, 1.-2. Korintským, Galatským, Efezským, Filipským, Koloským, 1.-2.*

⁴⁷ BÍLÝ, J. *Základy etiky, estetiky, a religionistiky*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-21-X. Str. 140 – 145.

⁴⁸ řecky εὐαγγέλιον euangelion, dobrá zpráva

Soluňským (Tesalonickým), 1.-2. Timoteovi, Titovi, Filemonovi, Židům, Jakubův, 1.-2. Petrův, 1.-3. Janův, Judův; Zjevení sv. Jana (tzv. Apokalypsa).

2.3.3. Hodnoty křesťanství

Křesťanství jakožto náboženství historicky a kulturně odvozené z judaismu přebírá zčásti jeho učení, pravidla života a zároveň na těchto základech buduje vlastní etické učení ovlivněné též myšlenkami stoiků. Z judaismu přejímá myšlenku primordiálního hříchu, což znamená, že podstatou lidské povahy je zlo, člověk je apriorně morálně nečistý, „*myšlení srdce lidského zlé jest od mladosti jeho.*“ (1.Mojžíš, 8:21). Proto je nutné pečovat o lidskou duši už od dětství a usilovat skrze pravidelnou modlitbu a pokání o jeho očistění od negativních vlastností, mezi něž patří například lakomství, podvádění, vzpurnost, lenivost, pýcha a další. V kontrastu k apriornímu hříchu stojí pojetí Boha jako tvůrce veškeré lidské přirozenosti, což vzbuzuje pocit o nedokonalosti jeho díla. Tuto protichůdnost řeší katolická věrouka tzv. podmíněnou predestinací. To znamená, že neexistuje absolutní předurčení, nýbrž člověk obdařený rozumem a vůlí je na své cestě odpovědný za své skutky a skrze vlastní rozhodnutí směřuje buď ke sjednocení s Bohem nebo ke konečnému zlu. „*Nebe je nám připraveno, ne peklo. To je připraveno ďáblu. Do něho se člověk zavrhuje sám, ale Bůh nám je neurčil.*“⁴⁹

Mravnost v křesťanství představuje osoba Boha, která určuje, co je dobré nebo zlé. Člověk se pak na základě svého rozumu sám rozhoduje, zda těmto zásadám podřídí své jednání, zda jeho skutek bude odpovídat Božímu zákonu. Křesťanská morálka a etika v souvislosti s následováním Ježíše Krista zdůrazňuje jako hlavní princip dobro, které je synonymem Ježíšovy dokonalosti. Být dobrý v sobě zahrnuje množství schopností a vlastností, jimiž by měl správný křesťan disponovat a o nichž hovoří Bible a Desatero. Po analýze těchto pramenů se jasně objevují hodnoty lásky k Bohu a k bližnímu, které v sobě dále zahrnují solidaritu, lásku, a to i k nepřítelům, odpovědnost za aktivní využití života, pokoru, upřímnost, statečnost, spravedlnost, pomoc nemocným a utiskovaným. Zdůrazňuje milosrdenství, odpouštění a vysvětluje smysl utrpení a snášení obtíží. Ježíš navíc tyto principy sounáležitosti a milosrdenství

⁴⁹ ČAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6. Str. 81.

k bližnímu nadřazuje nad náboženskou, etnickou či rodinnou příslušnost.⁵⁰ Bližší charakteristice významných hodnot bude věnována celá samostatná kapitola.

⁵⁰ Tamtéž.

3. Náboženské hodnoty a Desatero v judaismu a křesťanství

Bible, zejména pak Desatero, jsou základním zdrojem křesťanských hodnot, příkladů morálního jednání a zároveň pravidel, upravujících vztahy mezi jedinci navzájem a také vztahy mezi jedincem a Bohem. V následujících podkapitolách je popsán výklad přikázání v judaistické a křesťanské tradici. Následně jsou vybrané hodnoty detailněji přiblíženy.

3.1. Rozdíly ve výkladu Desatera v judaismu a křesťanství

Tato kapitola je detailnějším nahlédnutím do Desatera prostřednictvím publikace *Desatero v životě židů a křesťanů*, v níž spolu diskutují ortodoxní Žid M. Stern a křesťanský teolog H. G. Pöhlmann na téma obsahu jednotlivých přikázání z pohledu judaismu a křesťanství a uvažují nad jejich aktuálností v dnešním světě, své myšlenky opírají o úryvky z Bible. Následující text je shrnutím tohoto rozhovoru a čerpá z uvedené publikace. Boží přikázání jsou pramenem náboženských hodnot a pravidel náboženského a společenského chování a v Bibli jsou zapsána na dvou místech, ve SZ je Desatero zaznamenáno v Exodu, 2. knize Mojžíšově (20,2 – 17) a v Deuteronomiu v 5. knize. Názory na vznik Dekalogu (řecky deset slov) se různí. V obou zdrojích jsou přikázání rozdělena do dvou desek a protilehlá spolu vždy souvisí (1.-6., 2.-7., 3.-8., 4.-9., 5.-10.). Verze v Exodu a Deuteronomiu se v některých detailech liší, tyto odchylky zmíníme vždy u konkrétního přikázání.

První přikázání

Prvním rozdílem je umístění příkazu „*Nebudeš mít vedle mne žádné jiné Bohy*“, které křesťanství řadí k prvnímu přikázání, kdežto judaismus k přikázání druhému, zákazu zobrazování Boha. Je to první z pěti přikázání vztahujících se na Boha a tvoří páteř všech ostatních přikázání, protože také jimi prostupuje princip Boží milosti a lásky, kterou Bůh přislubuje. V judaismu je důležitou myšlenkou, že přichází nejprve dar a pak následuje úkol, tedy člověk nedělá dobré skutky za účelem odměny, ale na oplátku toho, že Bůh jej osvobodil. Křesťanské činy jsou následkem ospravedlnění a jsou „poděkováním“ za vykoupení a příslib spásy,

což neznamena, že bude člověk automaticky spasen, o to se musí také sám zasloužit následováním přikázání. V judaismu o spáse rozhoduje nevyzpytatelná boží vůle, které se židé v rámci víry podřizují. Boží milost je světlem provázející člověka a jeho činy, židovská Chanuka a křesťanské Vánoce jsou připomínáním si tohoto nehasnoucího světla, které dává smysl všem přikázáním. Judaismus zapovídá vyslovování božího jména označeného tetragramem יהוה⁵¹, jeho obsahem je milosrdenství a láska, svatost, jedinečnost a věčnost. Věčností je míněna boží jedinečnost a láska, která je nejvnitřnějším způsobem bytí. V židovském vyznání víry Š'ma se říká: „*Bůh je ten jediný. Miluj jej celým srdcem, celou duší, celou silou.*“⁵² (5. Mojžíšova 6,4n). Velmi podobně charakterizuje Boha i křesťanství: „*Bůh je Láska*“ (1J 4,16). Oba autoři zdůrazňují jako jeden z neopomenutelných znaků Desatera princip svobody plynoucí právě z prvního přikázání. Jsou to pravidla pro osvobozené otroky, kteří si s touto nabytou svobodou nevěděli rady. „*Nebudeš mít jiných bohů mimo mne.*“ Zakazuje člověku být bohem – chovat se jako on, zasahovat do otázek života a smrti (euthanasie, násilné prodlužování života, potraty atd.) a hledat si jiné modly (herci, vládci, peníze, atd.). Pokud je Bůh jediným pánem člověka, nemusí se už obávat jiných pánů, protože Bůh je mocnější. Bůh má být stále v nás, je to ten, na koho se může člověk spolehnout. Křesťanství se výrazně odlišuje od judaismu odmítáním učením o Boží trojici – Otci, Synu a Duchu svatém. Trojice neznamena tři osoby (tři Bohy), ale tři zvláštnosti jedné boží osoby, zjevování se ve třech různých podobách. Bůh se stává člověkem (Ježíš Kristus), našim bližním, mesiášem a vykupitelem. Pro židy zůstává tento mesiáš tajemstvím.

Druhé přikázání

Ve druhém přikázání Stern zdůvodňuje zákaz zobrazování Boha, neboť Bůh je neviditelný, pokud by tak činil, vytvářel by Boha, což odporuje tomu, že Bůh stvořil člověka. Bůh je neviditelný, neuchopitelný ale zároveň přístupným tajemstvím. Je podmět, nikoli předmět a zjevuje se pouze skrze slovo. Diskuse řeší

⁵¹ Je čteno „ha šem“ znamenající „to jméno“. Při modlitbě a čtení Bible je opisováno slovem „adonaj“, tedy Pán.

⁵² PÖHLMANN, H., G., STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9. Str. 34.

také otázku toho, že člověk je sice obrazem Božím, ale ani to jej neopravňuje k tomu, aby se s Bohem srovnával. Zde Pöhlmann namítá, že člověk jako obraz Boží může, ale hovořit o Bohu v lidských obrazech, jako tomu je v mnoha místech v Bibli, kdy jsou Bohu přisuzovány lidské vlastnosti. v judaismu je zapovězeno řemeslné zhotovení zobrazení Boha, ale myšlenková a jazyková zobrazení jsou dovolena, avšak pouze biblická, žádná jiná, neboť smějí hovořit o bohu pouze v té řeči, v níž se člověku zjevil. Oba autoři shodně přisuzují Bohu transcendentální charakter, a tudíž zákaz jeho zobrazování zabráňuje představovat si ho jako lidskou postavu, protože není osobou jako je člověk. „*Jistě je Ty, ale zcela jiný než lidské Ty.*“⁵³ Boha může člověk zažít jako moc, to co nahání strach, jako lásku, posilující energii. Na závěr Stern klade Pöhlmannovi otázku, proč si křesťané vytvářejí obraz Krista, když on je pro ně také Bohem, který se stal člověkem. Odpověď lze nalézt v NZ (Ko 1,15) je Kristus „*obrazem neviditelného Boha*“, v Ježíši se Bůh skryl, aby se stal partnerem člověka.

Třetí přikázání

Původní smysl zákazu užívání Božího jména je zakotveno v myšlence, že člověk může jménem disponovat s osobou jeho nositele, tedy, že Boží jméno by mohlo být zneužito k zaklínání a podobně. V odpovědi se objevuje poučení, že Boha nelze zaměňovat za „pohádkovou postavu“, Bůh je „Všemohoucí“ a jeho jméno disponuje silou, kterou křesťané vkládají také do Ježíše. Oba autoři se shodují na faktu, že ke zneužívání Božího jména docházelo v historii často, například při inkvizici, válkách, pronásledování Židů jako božích vrahů atd. Třetí přikázání zakazuje zejména jeho používání božího jména „nadarmo, do prázdna, jen tak“, protože toto znamená, že Boha nebere člověk vážně. Příkladem takového používání jsou bezmyšlenkovité povzdechy „*ó bože, panebože, ...*“. V obou náboženstvích je takové jednání těžkým hříchem. Pöhlmann upozorňuje na to, že v tomto přikázání jde o „smysl o posvátno“, které se v dnešním světě vytrácí. Dokonce i v náboženství dochází často k používání slova Bůh jakoby rutinně, bez vysvětlení a stává se

⁵³ PÖHLMANN, H., G., STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9. Str. 59.

jakýmsi klišé. Smyslem třetího přikázání je chránit svatost božího jména, proto se oba autoři shodují na tom, že by se užíváním božího jména mělo šetřit, nestydět se jej vyslovit tam, kde je to nutné, zároveň zdůrazňují význam činů nad slovy. Na stejném místě upozorňují na praktikování modlitby, kdy často dochází k bezmyšlenkovitému odříkávání naučené formule a připomínají, že člověk by se měl nad obsahem slov zamýšlet. Dalším formou zneužívání božího jména je „klení a přísahání“, „lhaní a podvádění“ v božím jménu, což je opět společné oběma náboženstvím. Proklínání Boha patří v judaismu k nejtěžším prohřeškům, které by měly být podle Bible trestány smrtí. Pöhlmann poukazuje také na to, že v dnešní sekularizované době se hojně používá profánních formulí, které nahradily sakrální. Dalším bodem je přísaha v Božím jménu, ta je dovolena v rámci úředních instancí, a mělo by se jí, pokud možno, co nejvíce vyhýbat. Pöhlmann jako nejstrašnější příklad takového zneužití v novodobé historii uvádí přísahu vojáků a úředníků Vůdci ve Třetí říši a neskrývá rozpaky nad tím, že ji složili téměř všichni evangeličtí faráři, aniž by od nich byla požadována. Třetí přikázání není pouze o zákazu užívání jména, ale zároveň o správnosti jeho užívání, takovým způsobem je modlení, chválení a děkování, čímž se diskuse dostává k tématu modlitby. Ta by se měla dle Pöhlmannova odehrávat pravidelně na stejném místě a ve stejnou dobu, ráno a večer znamením kříže jménem trojjediného Boha a modlitbou, dále v poledne a po jídle (modlitba u stolu), přesná pravidla si určuje křesťan sám. Židé se modlí v běžném dni asi hodinu, dvakrát denně *Š'ma Jisrael* (Mojžíšova 5.) a třikrát denně *Modlitbu osmnácti požehnání*, která je předlohou Ježíšovy modlitby Otče náš. Do běžného dne Židů patří také žalmy a čtení z Tóry, přičemž Šabatové a sváteční modlitby jsou mnohem delší.

Čtvrté přikázání

Znění první poloviny přikázání je shodné, druhým odstavcem se liší, některé římskokatolické a luterské církve jej redukují a ponechávají pouze první větu, totiž světit den odpočinku a svátku. Toto přikázání přitom patří mezi nejdelší, což není náhodou, neboť je považováno za jedno z ústředních, Stern dodává, že svěcení šabatu je poznávacím znamením Židů. Šabat je v judaismu nejdůležitějším příkazem, lze jej nazvat nejdůležitějším židovským svátkem, což nelze srovnávat s křesťanskou

neděli. Křesťanská neděle se stala náhradním dnem odpočinku ve 4. až 5. století, neděle byla pro křesťany vždy dnem upomínajícím na vzkříšení Ježíše. Pöhlmann se zde ptá, zda je křesťanské slavení šabatu v neděli mylné a zda není důležitější samotná záležitost slavení než přesný den. Dle Sterna jde v této věci o „neposlušnost“ křesťanů vůči čtvrtému přikázání, protože Bůh jasně stanovil sedmý den dnem odpočinku, křesťané si za den odpočinku zvolili den první, kdy Bůh pracoval a stvořil světlo a den. Šabat a stvoření jsou jedním, je dnem nenahraditelný, náleží Bohu a jeho posvěcení. Jak šabat tak neděle slouží nejen k modlitbě, ale také k odpočinku a nabrání sil, je to den, kdy si člověk připomíná boží stvoření, proto má člověk stejně jako Bůh odpočívat. Toto přikázání opět zdůrazňuje rovnost všech lidí před jedním Pánem, když je odpočinek dopřán také synům, dcerám, otrokům, otrokyním Neděle je připomínkou Kristova zmrtvýchvstání, je dnem, v němž si má rodina najít čas na sebe, sejít se. Dalším obsahem přikázání je to, že práce není posledním smyslem života, jak je tomu často v dnešní společnosti, kdy mírou hodnoty člověka je jeho pracovní výkon. Práce má pramenit v klidu a odpočinku a meditace, aby měla cenu. Pöhlmann říká, že „*je šabat učiněn pro člověka a ne člověk pro sobotu*“, k tomu Stern dodává: „*Šabat neslouží jen člověku, i člověk slouží šabatu .Člověk slouží Bohu, nikoli Bůh člověku.*“⁵⁴ A naznačuje tím, že hlavním významem neděle by měla pro křesťana být návštěva bohoslužeb. S tím Pöhlmann souhlasí, ale dodává, že bohoslužba je sociální událostí, při níž člověk dělá něco pro Boha a Bůh pro člověka, a tento zážitek se pak prostupuje dalšími činnostmi. Slavení šabatu v judaismu zahrnuje studium Tóry, delší spánek, bohatší jídlo, oblékání svátečních šatů, návštěvu šabatové modlitby v synagoze.

Páté přikázání

Přikázání Cti otce svého i matku svou... je v judaismu na první desce, protože podle Židů se vztahuje na Boha, neboť „Bůh je přítomen při plození dítěte a když se narodí, je Bůh třetím partnerem vedle otce a matky.“⁵⁵ Pátým přikázáním klade Bůh na člověka požadavek úcty ke svým rodičům, přičemž tato úcta mu zajistí

⁵⁴ PÖHLMANN, H., G., STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9. Str. 93.

⁵⁵ Tamtéž, str. 24.

dlouhý a spokojený život na zemi, toto je v zaslíbení, a v primárním smyslu je přikázáním osvobozujícím. Znění textu v Exodu se opět liší od znění v Deuteronomiu. Toto přikázání tvoří jakýsi most mezi první a druhou deskou, neboť je posledním z přikázání vztahujících se k Bohu a zároveň prvním upravující vztahy mezi lidmi. Fakt, že páté přikázání následuje za přikázáním šabatu, není dle židovské tradice náhoda, neboť čtvrté přikázání vymezuje hranice přikázání o rodičích. „*Rodiče se nesmí poslouchat, pokud svým dětem zakazují dodržování šabatu.*“⁵⁶ Důvodem proč se páté přikázání v judaistické tradici řadí na první desku je skutečnost, že Bůh se účastní plození dítěte, sexualita pochází od Boha a rodiče spolu s Bohem jsou pak tři partneři účastní při početí dítěte. Dodržování tohoto přikázání je obtížné nejen proto, že vyžaduje celoživotní poslušnost, která má být kritická a odpovědná, ale zahrnuje také zodpovědnost za své rodiče ve stáří. Oba autoři dochází ke konsenzu ve věci stálé platnosti přikázání i v nukleárních rodinách, protože člověk má vždy nějaké kořeny, odněkud pochází, někdo mu daroval život a to by neměl opomíjet. Zneužití přikázání může vyústit ve dva extrémy. Na jedné straně v situaci, kdy je rodič pro dítě představuje strach a výhrůžky, neustálé příkazy a manipulaci s dítětem nebo kdy slouží jako nástroj seberealizace rodičů. Ačkoli *Talmudu* přikazuje ctít své rodiče i v případě, že s ním zacházejí špatně, protože mu darovali život. Na druhém konci této osy jsou děti, které týrají své rodiče. Pöhlmann upozorňuje na to, že při výchově dětí, je třeba optimálně nastavit hranice, aby potomkům byla umožněna seberealizace a zároveň, aby fungoval vztah s rodiči. Rodiče by měli mít na mysli, že vychovávají své děti pro život, nikoli pro sebe. Důraz na to, že ctít neznamená to samé co uctívat, je dalším společným bodem dialogu. Stern poukazuje na to, že přikázání vzniklo v době, kdy neexistovala žádná péče zabezpečená institucí a jeho původní smysl, který trvá dodnes, je zaopatřit své rodiče, kteří už nejsou schopni pracovat, životními potřebami, jednat s nimi s respektem, mít je v úctě a úctu jim prokazovat. Obě náboženství zahrnují do obsahu 5. přikázání modlitbu za mrtvé rodiče a předky, jedná se o poslední službu, která je rodičům prokazována. Autoři kritizují dnešní společnost opovrhující stářím,

⁵⁶ Tamtéž, str. 104.

které považuje za nemoc a zdůrazňují, že Bible si starého člověka váží⁵⁷ jako zdroje moudrosti a zkušenosti. Páté přikázání vymezuje problematiku výchovy. SZ výchova je oproti NZ autoritativnější, neboť dovoluje výprask, ten ale, dle Sterna, pouze ve výjimečných případech a říká, že primárním prostředkem výchovy je láska, trest je prostředkem sekundárním, a že výchova, v níž nejsou hranice, nevychází z lásky. Pöhlmann na toto reaguje tím, že k opravdové lásce patří respekt a odstup, tedy nejen děti k rodičům, ale i naopak, a opět dodává, že jedinou autoritou je Bůh, před nímž jsou si všichni rovni. NZ zdůrazňuje vztah partnerský, kde se mají rodiče a děti ctít navzájem, autorita rodičů je relativní neboť opravdovým vychovatelem je Bůh, s myšlenkou rovnosti všech souhlasí také Stern. V poslední části textu autoři v souvislosti s pátým přikázáním hovoří o rodině, tu katolická církev chápe jako „domácí církev“ a základní jednotku společnosti, je to prostředí něhy, odpuštění a vzájemné úcty, prostředí, kde vzniká domov. Je božím výtvorem. Stern upozorňuje na současnou krizi rodiny, kdy rodiče často neuzavírají sňatek a pořízují si jedno až dvě děti, a klade otázku, zda dnes vůbec ještě rodiny existují. Pöhlmann odkazuje na fakt, že rodina je božím dílem a ten její zánik nedopustí.

Šesté přikázání

Obsahem prvního krátkého zákazu druhé desky je dle některých křesťanských teorií vykládán jako zákaz krevní msty. V judaismu slovo „*racach*“ označuje nezákonné zabití včetně zabití z nedbalosti, tedy vše mimo trestu smrti a zabití ve válce. NZ zapovídá veškeré zabití, což je odvozeno od Ježíšovy všeobecné lásky a nastavení „druhé tváře“ v tomto duchu také nabádá své učedníky, aby za žádných okolností nepáchali násilí. Mnozí stoupenci Ježíše (Pavel, Jan) pod příkaz *Nezabiješ* zahrnují i pouhé pomyšlení na zabití, agresivitu, nenávist či nadávky, protože ty jsou pramenem jednání. Jak pravil Ježíš, nezabíjíme pouze „rukou“, ale také „ústý“ a „srdcem“.⁵⁸ Pöhlmann připouští, že tato slova byla znevážena v historii například křížovými výpravami a v mnoha pogromech. Stern reaguje na tato slova vysvětlením, že také judaismus uplatňuje přikázání lásky jako hlavní, jak se píše

⁵⁷ Před šedinami povstaň a starci vzdej poctu... (3. Mojžíšova, 19,32)

⁵⁸ PÖHLMANN, H., G., Stern, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9. Str. 119.

v SZ „Hladoví-li ten, kdo tě nenávidí, nasyt' jej chlebem, žízní-li, napoj ho vodou.“ (Př 25,21). Radikální výklad zabití vykládá Talmud už jako pouhé zostuzení, ztrapnění před ostatními a pomluvu. Nezasáhnutí, pouhé přihlížení násilnému činu se chápe také jako zabití. Je to právo každého člověka na život. Pánem nad životem a smrtí je Bůh. V NZ je trest smrti zrušen skrze Krista, který vytrpěl trest za ostatní lidi. Tento názor judaismus nesdílí, židé věří v Mesiáše, který trpěl, ale Bůh nemůže být zabit, neboť on zabíjí. Judaismus toleruje zabití v sebeobraně, například při záchraně rodiny, poněvadž obsahem přikázání je také zabránit zabíjení a v takovém případě vinu za smrt nepřebírá. Toto se v křesťanství nepřipouští, protože ti, kdo se chápou meče, mečem zajdou. V životě neexistuje jen jednoduchá volba mezi dobrem a zlem, ale také mezi zlem a menším zlem, což logicky implikuje porušení jednoho přikázání v zájmu zachování jiného, v takovém případě křesťan vždy na sebe bere vinu. Potrat je zabití nevinného života a je těžkým hříchem, mimo lékařské doporučení, kdy dítě ohrožuje život matky. Křesťanství a judaismus se zde rozcházejí, protože embryo do jednoho měsíce stáří není v judaismu chápáno jako bytost. Jiné mezní situace v této souvislosti jsou euthanasie a sebevražda. Sebevražda je v judaismu vždy zapovězena, křesťanství ji ospravedlňuje ve třech případech, kdy je člověk nucen k modloslužbě, cizoložství nebo vraždě.

Sedmé přikázání

V SZ původně je zakázán styk s vdanou ženou a principiálně se jedná o přestupek proti vlastnictví, žena byla majetek muže. A platí to pro vztah manželský i milenecký. Muž může narušit svoje manželství, žena nikoli, a právem na rozvod disponuje také pouze muž. V NZ Ježíš vrátil ženě plnou úctu tím, že obnovil monogamii a zrovnoprávnil ji s mužem. Manželství je v judaismu analogií vztahu k Izraeli. Porušení manželství je ve výsledku porušením vztahu s Bohem. V křesťanství zůstávají manželé spolu ve zlém i dobrém a muž nemá výhradní právo rozvodu. Judaismus povoluje rozvod pouze za určitých podmínek týkajících se neplnění manželských povinností: nechť k pohlavnímu styku, cizoložství, nepočetí potomka a podobně. Od 11. století je rozvod možný jen se souhlasem ženy. Rozvod není dobro, ale zlo, které zamezuje většímu hříchu. Definitivní a neodvolatelný

svazek věrnosti. Účelem manželství v NZ je nebýt sám, jít po cestě společně, plodit děti a vychovávat je, zůstává pravým manželstvím i pokud je bezdětné. Oproti tomu v SZ je hlavním účelem plození dětí, až druhotným je společenství muže a ženy. Úkolem člověka ve SZ je oženit se a mít děti, dnes se sňatky uzavírají hlavně z lásky a otázka plození dětí se za pomoci antikoncepce stává věcí plánovanou. Oba autoři soudí, že nemanželské soužití, takzvané soužití na zkoušku, je v podstatě zneužíváním partnera, taková partnerství neposkytují případným dětem jistotou domova a produkují mnohem méně dětí. Taková soužití jsou produktem dnešní společnosti, v níž hodnoty individuálního rozvoje, seberealizace a zábavy začínají převyšovat hodnotu odpovědnosti, věrnosti, schopnosti něčeho se vzdát apod. Dalšími důvody proč se lidé neberou je strach z odpovědnosti, osobní zkušenost s rozpadlým manželstvím nebo nebezpečí rutiny, nudy a lhostejnosti. Nezcizoložit znamená zůstat věrný. Manželství je modelem ostatních sociálních situací, tedy zachovat slib, závaznost, odpovědnost, týká se i nevěry mezi přáteli, tak o věci hovoří Pöhlmann. Stern tuto domněnku nesdílí a chápe manželství jako výjimečný vztah. Odsuzují sebeukájení, perverzní chování, apod. Pöhlmann však neodsuzuje homosexualitu, protože jí považuje za osud. Znamením uzavření manželství s Bohem je obřízka, nestojí v Desateru, ale je základním ustanovením v Tóře. Pro křesťany je rozhodující „obřízka srdce“ a věří, že se tato obřízka realizuje ve křtu, který je znamením smlouvy zpečetěné kristovou krví.

Osmé přikázání

V nejpůvodnějším smyslu se dle některých badatelů vztahuje na zákaz zotročování člověka Izraelce, což podporuje i řada dalších přikázání v SZ. Toto přikázání ochraňuje základní právo svobody člověka. Stejně tak je tomu i v židovství. V dnešní době téma aktuální – únosy letadel, obchod s bílým masem, nebo svádění partnerů druhých, Mimo krádeže člověka samotného se vztahuje na krádež věcí, které jsou pro člověka životně důležité, což v dnešní době znamená základní potřeby a zaopatření člověka, které umožňují mu svobodu. Vztahuje se na všechny ty, kdo kradou, bez ohledu na to, jak hodnotnou věc kradou a komu. Podle Bible se každý 50. rok vracel majetek původnímu majiteli, který se ho musel vzdát,

tuto myšlenku odpouštění dluhů se křesťanství snaží připomenout v kontextu odpouštění dluhů zemím třetího světa. V souvislosti s tímto přikázáním se v Bibli objevují texty, které jej rozšiřují na starost o člověka v nouzi, zákaz lichvy, zákaz vykořisťování a upírání mzdy. Bůh je ochráncem chudých, člověk nemůže sloužit dvěma pánům, tedy ani Bohu a majetku, proto podněcoval své stoupence k prodeji majetku, neboť tak dojdou snáz božího království. To stojí v kontrastu dnešní společnosti – kdy se na majetek, peníze pohlíží jako na měřítko úspěchu a bezohlednost k druhým nabírá na intenzitě. Stern označuje hromadění majetku za překážku svobody. Tímto hromaděním v současném světě označuje lichvy, spekulace na burzách a s pozemky, spotřebovávání přírody, hromadné chovy zvířat a Pöhlmann ho doplňuje o předstíranou nemoc, zneužívání nároků na sociální dávky, nedbalost a lenost v práci, práce na černo. „Kdo nechce pracovat, ať nejí“. V judaismu je bohatství chápáno negativně v případě, že slouží k vykořisťování a zotročování druhých. Lze jej chápat jako požehnání.

Deváté přikázání

Původní smysl přikázání se váže ke lži před soudem, kdy se mnohdy rozhodovalo o životě člověka. Křivá výpověď před svědky má mnohem větší dopad na pověst, čest a život obviněné osoby, než jak by tomu bylo v soukromém sporu. Deuteronomium – svědectví, které nic nepřináší, Exodus- křivé svědectví. Pro lepší vysvětlení je důležité zohlednit kontext procesu. V NZ se věří, že u soudu je tímto obhájcem JK, který se nechal zástupně odsoudit. Stejně tak Židé doufají, že je Bůh u soudu osvobodí. SZ bere lež neobvykle lehce, není výslovně zakázána, až na výjimečné případy. I tak lze konstatovat, že v SZ i NZ je lež principiálně zakázána a na to odkazují i jiné části Bible. „*Neobelhávejte se navzájem.*“ (3. Moj 19,11) Ježíšovo učení je namířeno proti přetvářce a pokrytectví a klade jako vzor děti, protože ty jsou špatnými pokrytci. Lež ničí vztahy mezi lidmi, protože plodí nedůvěru, stejně tak v Judaismu je lež základním hříchem. Trestem pro lháře je to, že mu lidé nevěří, i když mluví pravdu. Pravda je tedy základní hodnota, která předchází všemu. Ke lži vedou člověka různé důvody, milosrdenství, aby neublížil bližnímu, lžeme ze strachu, slabosti před silnějším, z obavy z nevýhod,

abychom někoho předstihli, atd. Pöhlmann uvádí dva mezní případy, výjimečné porušení tohoto přikázání ve jménu lásky (účel světi prostředky) a na druhé straně Kantovo kategorické odmítání lži z lásky k lidem. Lhaní pro zabránění zločinu chápe Pöhlmann jako zlo, za nějž musím převzít vinu. Každá pravda by se měla posuzovat ve vztahu ke konkrétní situaci, dle Ježíše u je to pravda, která vychází z lásky. Stern se domnívá, že také umírajícímu člověku se má říkat pravda a ne lež z milosti, Pöhlmann souhlasí. Zákaz lži v sobě zahrnuje nejen říkat o druhém nepravdu, ale také ho zostouzet. Člověk nemá o svém bližním mluvit nehezky bez ohledu na to, jestli je to pravda, zostuzování druhého pramení z touhy zmenšit jeho moc. Pomlouvání a lhaní je nedostatkem sebevědomí a projevem závisti. V historii se Židé stali obětí lži šířené křesťany.

Desáté přikázání

Verze v 2. Mojžíšově knize se oproti 5. liší jednak v přehozeném pořadí ženy a domu, ale v 5. Mojžíšově knize je navíc zmíněno ještě pole a třetím rozdílem je užití hebrejského slova *chamad* (dychtit) a zároveň ještě slova *hitave* (toužit). Stern vysvětluje, že výsadní postavení ženy znamená, že žena v záležitosti závistivého dychtění stojí vždy nad domem, protože oním slovem *hitave* je zde míněna závist. Pole má pak význam dědičné půdy rodičů, což opět dokládá fakt, že přikázání 5. a 10. se k sobě vztahují. Toto přikázání by se dalo také přeložit jako *nebudeš chtít uchvátit* obsahující v sobě jak pomyšlení, tak čin, jak bylo zmíněno předtím, už z pomyšlení na skutek pramení špatný čin. Ze závisti proudí všechno zlé a to je také důvod, proč je umístěno na konci Dekalogu, protože se zde říká, že pramen hříchu je v závisti a nepřejčnosti a ten, kdo se od těchto jevů vymanit se stává svobodným. Opět se zde projevuje základní přikázání lásky, protože z nedostatku lásky plyne závist. Přikázání zahrnuje také žádostivost, chamtivost, hamižnost. Je nutné odlišovat dychtění jako přání, které Bůh chce a hříšné dychtění mající za cíl si vše usurpovat pro sebe. Úryvek z bible, který říká, že ani nadbytek majetku nezaručuje člověku spokojený život, což stojí v rozporu k dnes rozšířenému materialistickému smýšlení. Desáté přikázání neznámá zákaz veškerých tužeb a přání, ale těch, které jsou sobecké vůči Bohu a bližnímu. Viz. příběh o Adamovi

a Evě a jejich prvotním hříchu způsobeného dychtivostí být jako Bůh, aktuální vzhledem k vědeckému pokroku dnes. Pozitivní vyjádření přikázání se dá formulovat jako milovat všechny, být jim otevřený a dělit se s nimi. Láska po ničem nedychtí, pravá láska nemiluje, aby něco dostala.

3.2. Vybrané náboženské hodnoty a jejich charakteristika

Náboženské hodnoty lze obecně vymezit jako etické principy založené na náboženských tradicích, textech a přesvědčeních. Pro člověka věřícího a aktivně praktikujícího náboženství plní tyto hodnoty funkci „směrovek“, ukazatelů či rádců napomáhajících při jeho svobodném rozhodování v nejrůznějších životních situacích.

V souvislosti s křesťanstvím a hodnotami je zmiňován pojem ctnosti⁵⁹, což je jakási vnitřní síla, která umožňuje jedinci konat mravně dobré skutky, činit je vytrvale i za cenu obětí. O křesťanských ctnostech se v NZ zmiňoval už apoštol Pavel. „*Nyní pak zůstává víra, naděje, láska, to tré, ale největší z nich jestit láska.*“ (1Kor 13,13). Tyto jsou v křesťanské teologii považovány za ctnosti božské, neboť pocházejí z boží milosti. Tomáš Akvinský vedle těchto třech ctností uvádí ještě čtyři přirozené nebo také kardinální ctnosti, které spočívají na tělesně-duchovní přirozenosti člověka a lze je rozvíjet cvikem. Napomáhají zdokonalování charakteru a chrání člověka před neřestmi. Nejdůležitější kardinální ctnosti jsou moudrost, spravedlnost, statečnost a uměřenost.⁶⁰ V následujících podkapitolách jsou podrobněji definovány vybrané hodnoty či ctnosti, zejména pak láska, hodnota života či rodiny. V souvislosti s následujícími hodnotami je důležité si uvědomit, že s nimi souvisí pojem úcty, neboť ta svým specifickým způsobem všechny vybrané prostupuje.

3.2.1. Láska

Láska je bezesporu základním principem křesťanství, je obsažena v každém přikázání. Při překladu SZ z hebrejštiny do řečtiny bylo pro lásku použito slovo *Agapan*, které se užívá jak ve smyslu *Eran* tak *Filein*, převážně však ve smyslu

⁵⁹ řec. *αρετη, areté*, lat. *virtus*

⁶⁰ RAHNER, K., VORGRIMLER, H. Teologický slovník. 16. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5. Str. 52-53.

*Filein*⁶¹. Odtud se dostalo slovo i do raného křesťanství a s ním se také šířilo. Láska v Bibli má v podstatě tři rozměry: Láska Boha k člověku, Láska člověka k Bohu a Láska člověka k člověku.⁶²

Boží láska k člověku

S jejími projevy se setkáváme už v SZ, kdy Boží zásahy pomáhají izraelskému lidu⁶³, vysvětlují shromáždění Izraele, kdy Hospodin tvoří svůj lid. Zejména je tato láska milosrdná, zachraňující a pomáhající. Jeho láska patří všem, kdo následují spravedlnost a zároveň každému jedinci zvlášť. Do NZ jsou tyto myšlenky přejaty a dále rozvedeny. Jednotlivá vysvobození otců jsou v NZ završena příchodem Ježíše Krista a příchodem království, které otvírá čas milosrdenství. Projevem Boží lásky je Kristovo vzkříšení⁶⁴. Samotný Bůh je láska, kterou lze poznat skrze zjevení Ježíše Krista, jehož láska je milosrdná a odpouštějící. Ježíš odpouští, aby na zemi „*naplnil dějinné poslání, které souzní s novou a poslední boží iniciativou, zaměřenou ke spáse člověka.*“⁶⁵ Poznání boží lásky, které je rozumovým pochopením i sdílením, je základem křesťanského života a jeho naplnění.⁶⁶

Láska člověka k Bohu

SZ vykládá jako důvod lásky k Bohu jeho spásné činy a soucit, „*protož milovati budeš Hospodina, Boha svého, z celého srdce svého a ze vsí duše své a ze vsí síly své.*“ (Dt 6,5). Láska k Bohu je služba či poslušnost, která se projevuje v následování přikázání⁶⁷. Tato výlučná poslušnost, přikázaná láska, činí člověka šťastným a je neustále podrobována zkouškám. V NZ je závislá láska k Bohu na lásce boží. „*U víře v Syna božího živ jsem, kterýž zamiloval si mne a vydal sebe*

⁶¹ *Filein* znamená především lásku pečující o člověka, přítele. *Eran* označuje lásku jako touhu, vlastnickou lásku.

⁶² VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. Str. 129.

⁶³ například osvobození z otroctví

⁶⁴ podle sv. Pavla

⁶⁵ VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. Str. 130.

⁶⁶ Tamtéž, str. 131.

⁶⁷ V Bibli slovesa bát se, milovat, sloužit, atd. jsou synonymem lásky k Bohu.

samého za mne.“ (Ga 2.20) Také v NZ má láska k Bohu podobu služby, jíž se člověk zavazuje k nové poslušnosti a i zde je člověku přikázána.⁶⁸

Láska člověka k člověku

Lásku člověka k člověku je možné lze vyjádřit jako lásku k bližnímu. „*Milovati budeš bližního svého jako sebe samého: Já jsem Hospodin.*“ (Lv 19:17 nn) Smyslem uvedeného příkazu je nečinit nikomu nic, co by mu jakkoli škodilo, nečinit nespravedlnost, nepomlouvat. Zmíněné zásady má člověk uplatňovat i vůči nepříteli či cizinci, což Ježíš Kristus dovedl ještě dále a v konfliktních situacích nabádá k trpělivosti, zřeknutí se obrany ve prospěch ukončení konfliktu. Významnou schopností ve vztahu k bližnímu je schopnost odpouštět. NZ zdůrazňuje kontinuitu Boží lásky a lásky k člověku, pokud člověk slouží Bohu, má sloužit i člověku, poskytnout mu bezprostřední pomoc v každé situaci, která to vyžaduje⁶⁹, v hmotné nouzi má člověk pomoci ze svého nadbytku, v duchovní nouzi, nebezpečí těžkého hříchu mu má být vhodným způsobem porazeno.⁷⁰ Bratrská láska znamená aktivní solidaritu v radosti i strasti a jediné naplnění ryzího křesťanského života a je inspirací manželské lásky. Dalším rozměrem lásky je láska rodičů k dítěti a naopak. V rozporu s rodičovskou láskou stojí nenávisť zacházení, tupení osobnosti dítěte, nadměrně tvrdá výchova ale také láska bez hranic, opičí láska. Rodič by měl svou přízeň rozdělovat spravedlivou měrou všem potomkům, i když nejsou jeho vlastní. Děti mají pro své rodiče chtít jen to dobré a odpovídajícím chováním k dobru přispívat, pomáhat jim.⁷¹

Spravedlnost

Minimem lásky je spravedlnost. V SZ a NZ lze v interpretaci spravedlnosti shledat drobné rozdíly. SZ zahrnuje pod spravedlnost pojmy jako svatost, bezúhonnost, poctivost nebo všeobecnou nevinnost, její chápání se přibližuje

⁶⁸ VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. Str.131.

⁶⁹ Tamtéž, str. 132.

⁷⁰ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1. Str. 129.

⁷¹ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. 1. vyd. Praha: Karolinu, 1997. ISBN 80-7184-357-1. Str. 169-170.

milosrdenství a slitování. NZ vymezuje spravedlnost spíše jako zbožnost. Být spravedlivý znamená přiznávat každému jedinci jeho právo, právo na seberealizaci a svobodný výběr prostředků k jejímu dosažení. Může se vztahovat k obecnému dobru, dobru jedince či pouhé části společenství. Princip spravedlnosti se uplatňuje zejména v oblasti lidských práv.⁷²

3.2.3. Zbožnost

Pro výraz zbožnost jsou v některých překladech Bible užívaná slova věrnost, láska, bázeň, milost a další. SZ hodnotí zbožnost jako oddanost člověka vůči tomu, ke komu má jedinec povinnost, jež mu plyne z příbuzenských, přátelských nebo služebních vztahů. Obecně je to dodržování závazků přítomných v každém vztahu člověka k člověku. V náboženském smyslu se chápe i jako milosrdenství, dobrotivost a milost boží. „*Nevcházej do domu smutku, aniž chod' kvíliti, aniž jich lituj; odjal jsem zajisté pokoj svůj od lidu tohoto, dobrotivost i slintání, dí Hospodin.*“ (Jr 16,5) V profánním kontextu se hovoří o lásce a úctě k Bohu, ve které se má cvičit, ale současně je varován před falešnou, vypočítavou a povrchní zbožností, neboť pravá zbožnost je upřímná, vytrvalá a svrchovaně pokorná, užitečná pro vše a má zaslíbení pro život současný i budoucí. Mnohdy se vyskytuje současně s poukázáním na mravní ctnosti (čestnost, spravedlivost, svatost) a představuje tak duchovní život křesťana.⁷³ Katechismus katolické církve jako přestupky uvádí pověru, modloslužbu (uctívání toho, co není Bůh), svatokrádež (znesvěcení svatých věcí) a svatokupectví, ale také ateismus⁷⁴.

Úcta k Božímu jménu

Úcta k Božímu jménu zdůrazněná ve druhém přikázání znamená zacházet s ním opatrně a užívat ho s rozvahou a prolíná se celou biblí. V křesťanství se svatost jména vztahuje na Otce, Syna a Ducha svatého, v jejichž jménu přijímá člověk křest, své jméno. Tento fakt má za důsledky zákaz znevažování jména, rouhání a křivé

⁷² SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1. Str. 110-113.

⁷³ VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. Str. 229-230.

⁷⁴ HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7192-961-1. Str. 165.

přísahy či lži, neboť i to je zneuctění božího jména. Křesťan přijímá své jméno při křtu po svém kmotrovi, to se stává symbolem, který prosvětluje jeho následující život a v tomto jménu má mít vzor lásky či přímluvce.⁷⁵

3.2.4. Život

Život je v křesťanství i judaismu zásadní hodnotou a je chápán jako jednota (těla, duše, ducha, dechu), kdy část označuje zároveň celek. Idea života v sobě zahrnuje pohyb a činnost stojící v opozici k smrti. Člověk je poháněn hybnou silou a nucen k aktivnímu životu. Navíc je s životem spjata myšlenka plnosti a intenzity. Žít ve SZ znamená existovat v obecném slova smyslu, ale zároveň život znovu nalézt. V tomto smyslu nelze mluvit o životě, pokud je jedinec nešťastný, nemocný nebo slabý. Žít znamená být zdravý a mít dostatek, je synonymem štěstí a pokoje, protože dle SZ život ve strastech a chudobě není skutečným životem. Takové štěstí je podmíněno následováním božích zákonů. Poslušnost před zákony se projeví požehnáním v podobě prodloužení života. Ve SZ i NZ je život Bohem darován tomu, kdo ho miluje a poslouchá, a člověk s tímto darem může svobodně nakládat a žít podle své libosti, ale současně je za užití svého života odpovědný před Bohem. Člověk nemá právo ukončit ani život svůj, ani nikoho jiného, protože o životě a smrti rozhoduje pouze Bůh⁷⁶.

Ochrana života je zakotvena především v pátém přikázání, které zapovídá veškeré přečiny proti životu bližního a má své nenahraditelné místo i v současném světě, kde je násilí na denním pořádku. Ochrana života se netýká pouze úmyslné vraždy, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale také jakéhokoliv násilí (terorismus, mučení, braní rukojmích). V kontextu dnešní společnosti je tento zákaz obzvlášť aktuální v případech v oblasti medicíny, kdy si člověk nárokuje Boží právo rozhodování o životě. Interrupce a euthanasie jsou případy, v nichž je křesťanská morálka, až na výjimečné situace, nekompromisní. Stejně tak má kritický postoj k plánovanému rodičovství (antikoncepci), asistované reprodukci a pokusech na

⁷⁵ HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7192-961-1. Str. 168.

⁷⁶ VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. Str. 350-354.

lidských embryích⁷⁷.

Zvláštní záležitostí je vztažení ruky na vlastní život, sebevražda. Tu křesťanská etika odmítá s odůvodněním, že se jedná o pohrdání darem života, o odmítnutí možnosti rozvíjet svou osobnost v čase, který byl pro to Bohem vymezen a je zároveň negací lásky k bližnímu, kterému by mohl poskytnout pomoc. Nepřímá sebevražda⁷⁸ je důsledkem porušení povinné péče o vlastní život. Sebeпоškozování, pod nímž lze myslet užívání drog nebo sterilizaci je taktéž znehodnocováním života, který má být zachován.⁷⁹

3.2.5. Rodina

V obecném pojetí je rodina základní jednotkou společnosti. NZ rozumí rodinu podobně jako základní buňku boží rodiny (církve). Prvotním cílem novozákonní rodiny není plození dětí, jak tomu bylo ve SZ, kdy potomstvo bylo prostředkem, které mělo zajistit trvání jména po smrti. V NZ ztrácí tento účel smysl v souvislosti s příchodem Ježíše Krista a příslibem věčného života.

Na počátku rodiny stojí muž a žena, kteří jsou si rovni⁸⁰ a uzavírají manželství před Bohem, to je analogií vztahu Krista a církve, kde manžel představuje Krista a žena církev. Svazek je svatý a úkolem manželů je zjevovat pravdu o každém manželství, které je symbolem vyvolení. Vztah muže a ženy má být založen na lásce mající charakter lásky k bližnímu charakteristický darováním sama sebe ve prospěch druhé osoby. Křesťanské manželství je výhradně monogamní a nerozlučitelné. Manželství je prostor, v němž je sexualita chráněna „ *Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.*“ (Mt 19,6) NZ upevnil nařízení týkající se pohlavního života v manželství, přísně zapovídá pohlavní nevázanost, která je projevem znesvěcení a rouhání, cizoložství, jehož počátky jsou už v pouhém pomyšlení na požádání jiné ženy.

⁷⁷ HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7192-961-1. Str. 176-177.

⁷⁸ zabití sebe sama v důsledku neopatrného zacházení s vlastním životem

⁷⁹ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1. Str. 187 – 190.

⁸⁰ V SZ nemají muž a žena stejná práva a povinnosti. Muž může ženu za určitých podmínek zavrhnout, rozvést se s ní. Zároveň je mu dovoleno mít více žen.

Zakládajícím principem rodiny je spokojené manželství, za něž mohou následně vzejít potomci, pro jejichž vývoj je ideální dospívat v harmonickém prostředí, kdy jsou si partneři oporou a dělí lásku mezi své děti stejným dílem. Vztah dětí k rodičům je prostorem, v němž se mají děti učit svým povinnostem a právům, uznávat svrchovanost rodičů, kteří zastupují svrchovaného Boha⁸¹. Mezi členy rodiny má panovat vzájemná úcta, starost a odpovědnost. Děti mají své rodiče milovat, chovat v úctě a projevovat k nim respekt a být poslušní. V dospělosti mají být oporou svým rodičům tak, jak jim byli oporou oni. Povinností rodičů je vychovávat své děti ve smyslu křesťanské výchovy, s láskou a uvážlivě. Vést je k víře v Boha, lásce a úctě k Bohu a životu, aby našly smysl svého života. Jejich úkolem je zajistit své potomky jednak materiálně, zároveň by neměli opomenout stránku výchovy a vzdělání, které mají být vedeny v souladu s vírou a jejichž výsledkem má být svobodný jedinec schopný rozhodnout se v životních situacích podle svého nejlepšího svědomí.⁸²

⁸¹ VON ALLMEN, J.J. a kol. *Biblický slovník*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1987. (kapitola manželství a rodina)

⁸² HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7192-961-1. Str. 173.

4. Výchova k náboženským hodnotám

Tato kapitola v první části upřesňuje vztah katecheze a náboženské výchovy a jejich proměny a místo ve školství v historii. Dále uvádí do problematiky náboženské, konkrétně pak křesťanské výchovy. Popisuje její charakteristické znaky, jimiž jsou výchovné cíle, osoby zúčastněné ve výchovném procesu a také specifické prostředky, kterými vytyčených cílů dosahuje.

4.1. Vztah katecheze, výuky náboženství a náboženské výchovy

S výchovu ovlivněnou náboženskými hodnotami souvisí tři zmíněné pojmy, jejichž povaha, interpretace a vzájemný vztah se v historii měnil. Katecheze je obecně definována jako synonymum vyučování náboženství. Primárním dokumentem poskytujícím odpovědi na otázky víry je katechismus⁸³. První úředně sepsaná katolická učebnice věrouky pochází z roku 1566⁸⁴. V souvislosti s historickým vývojem se měnil také náhled na některé otázky víry a věrouky, a tak vznikaly přepracované verze, které reagovaly na aktuální potřeby věřících, tak vznikl v roce 1530 *Velký a Malý katechismus Martina Luthera*, Tridentský koncil, který se konal v roce 1545, vyústil ve vznik *Římského katechismu*, další změny proběhly na základě 2. Vatikánského koncilu 1962-1965 a zatím poslední verzí je *Katechismus katolické církve* z roku 1992 schválený Janem Pavlem II.⁸⁵

Až do období po Tridentském koncilu byla katecheze záležitostí hlavně rodiny samotné a farnosti. Dítě se rodilo do atmosféry prodchnuté křesťanskou vírou a jejími znaky a v tomto duchu byla také ovlivněna jeho osobnost. Tato praxe byla doplněna nedělním a svátečním katechismem, kde se dítě seznamovalo s teoretickými základy, které praktické prožívání víry upevňovaly.⁸⁶

K velkému zlomu v záležitosti katechismu došlo ve střední Evropě vlivem osvícenství a uzákoněním povinné školní docházky, na českém území roku 1774

⁸³ kniha obsahující výklad základních článků křesťanské víry

⁸⁴ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 6.přepr. a dopl. vyd. Praha: SPN, 2002. ISBN 80-7235-023-4. Str. 362.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a víze*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-87082-01-0. Str. 9.

Marií Terezií. Do této doby měly školy po stránce organizační i obsahové charakter služby církvi, což dokládají nejstarší úřady například při klášterech. Reformace změnila povahu školy a změna nastala také v tom, že církve se svou katechezí vstupuje na půdu školy, a dochází k transformaci prosazovaných principů. V důsledku školské reformy se pravdy víry a mravní normy stávají školním učivem a katecheze školním předmětem.⁸⁷ Řada evropských států prošla v 16. a 17. Století procesem konfesionalizace⁸⁸, jehož následkem bylo, že řada zákonů, tradic, etických norem a kulturního dědictví byla značně ovlivněna danou konfesí. Také z tohoto důvodu si výuka náboženství dlouho udržovala podobu katecheze a zpřítomňovala církve ve školních institucích, kde sloužila hlavně jako prostředek náboženské socializace. V 19. století se situace zkomplikovala, protože společnost měla stále větší zájem na tom, aby se světské instituce, hlavně školy, odpoutaly od církve a osamostatnily se. Následky těchto tendencí byly v jednotlivých státech různé.

Dvacáté století bylo se svými dvěma světovými válkami nešťastné, docházelo k pronásledování a popravám nevinných lidí, mezi nimi i křesťanů, snižoval se počet věřících a společnost byla značně materialisticky orientovaná a docházelo také k proměnám církve samotné. Druhý vatikánský koncil se uskutečnil za účelem reakce na nové potřeby společnosti, poslání církve ve světě a na novodobé hodnoty (náboženská svoboda, respekt vůči lidskému svědomí, ...). Výsledkem bylo mimo jiné nové vymezení katecheze Janem Pavlem II. Ta se z předávání víry a výuky náboženských pravd transformuje v systematickou formaci, která znamená víc než výuku. Je to osvojování si křesťanského života v celé jeho celistvosti a je úzce vázaná na společenství. „*Je vnitřně a úzce spojena jednak s veškerou liturgickou a svátostnou činností církve, jednak též s odpovědnou činností církve a křesťanů ve světě.*“⁸⁹

I přes tyto reformy proces sekularizace zejména v oblasti školství, uzavírání sňatků apod. pokračoval. V devadesátých letech 20. století v mnoha evropských státech došla církve k názoru, že výuka náboženství ve škole má být rozlišena od

⁸⁷ Tamtéž, str. 9-10.

⁸⁸ Konfese je náboženské vyznání, vyznání víry.

⁸⁹ DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a vize*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-87082-01-0. Str. 10-11.

katecheze křesťanského společenství. Zároveň by se měly základy katolického náboženství dostat ke všem žákům, neboť poskytují ucelený pohled na kulturu a napomáhají jejímu uchopení. „*Proto by mělo být vyučování katolického náboženství, jež se liší od katecheze v pravém slova smyslu, zapojeno do výuky všech druhů škol.*“⁹⁰

V současné škole je naivní předpokládat, že většina učitelů či žáků je věřících, z toho důvodu je ono rozlišení na místě. Výuka náboženství má být přístupná všem, tedy i žákům bez vyznání a může jim otevřít cestu k víře, katecheze těm, kdo Krista už přijali. Účelem výuky náboženství je zprostředkovat obsah křesťanské víry a pokusit se vytvořit spojení kultury žáka a víry. Na jejím základě si má jedinec být schopen utvořit svobodný a zodpovědný postoj k víře a náboženství. Věřícímu jedinci pomáhá při rozhodování. Cílem náboženské výchovy ve škole je zprostředkovat znalosti o víře, křesťanském náboženství a historických okolnostech v našem národě a dále formovat a vychovávat jedince ke korektnímu soužití příslušníků různých náboženských vyznání. Což znamená vychovat svobodného jedince schopného adekvátní reakce na problémy současného světa a vyvození etických důsledků. Škola charakteristická svou pluralitou je tak vhodným prostředím k výchově respektu k druhým, jejím úkolem je výchova k ryzímu občanství.⁹¹

Náboženská výchova v duchu křesťanských hodnot

Náboženství dlouhodobě ovlivňovalo evropskou historii, kulturu i společnost. Hlavním náboženstvím, které se podílelo na utváření identity národů, i toho českého, bylo křesťanství, které zanechalo nesmazatelnou stopu i v oblasti obecně uznávané morálky. Mnohé generace byly vychovávány v duchu křesťanské výchovy, proto není překvapivé, že některé její rysy lze nalézt také ve výchově „běžné“, nezatížené náboženstvím. Křesťanská výchova má svá specifika, jimiž se zabývá následující kapitola.

Obecně je výchova vymezena jako proces záměrného a cílevědomého působení na osobnost dítěte, který jej má připravit na jeho budoucí život ve

⁹⁰ Tamtéž, str. 12.

⁹¹ DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a víze*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-87082-01-0. Str. 16.

společnosti. Je to celoživotní působení na osobnost jedince, rozvíjení jeho znalostí, schopností a dovedností, zprostředkování postojů a hodnot platných v dané společnosti. „ *Výchova je tedy pokus o ovlivnění, jímž chceme dosáhnout zlepšení, zdokonalení či zhodnocení osobnosti vychovávaného.*“⁹² Výchova sleduje výchovné cíle, které je nutné si vytyčit předem, aby jim odpovídal následný výběr vhodných metod a prostředků. Výběr cíle je závislý na postojích k hodnotám, smýšlení nebo světonázorovém přesvědčení vychovatele. Obecně jsou výchovné cíle odvozeny od způsobu hodnocení světa a člověka. Jejich původ lze hledat v kolektivním přesvědčení a víře. Taková charakteristika základních principů platí zejména u náboženských společností, neboť jejich členové je prožívají jako citově závazné.

Za výchovu dětí jsou primárně zodpovědní jejich rodiče, kteří mají právo sami si zvolit výchovné cíle. Sekundárně se na výchově podílí stát skrze školská zařízení. Na základě práva na svobodu vyznání má škola akceptovat náboženskou a morální výchovu dětí svými rodiči. Proto by měl stát zaujmout v případě školní morální výchovy neutrální postoj (s výjimkou sporných nebo zákonem upevněných norem), což lze uskutečnit jen omezeně, neboť „*všechny výchovné cíle mají světonázorové základy – i ty cíle, s nimiž má do výchovy vstupovat stát.*“⁹³

4.2. Křesťanská výchova

Křesťanská výchova vychází z Božího zjevení a nemůže proto ustrnout pouze na rozvíjení přirozených schopností člověka, protože člověk směřuje k nadpřirozenému cíli, nazírání na Boha. Požadavkem křesťanské výchovy je harmonické rozvíjení veškerých vlastností a vloh jedince. Objektem výchovy je dítě Boží a cílem křesťanská a lidská osobnost. Výchovné působení poskytuje jednak Bůh a dále křesťanští vychovatelé, kteří uplatňují prostředků Božího slova, modlitby, mše, svátosti a života s církví. „*Křesťanská výchova je úmyslné působení na dítě, aby*

⁹² BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. 1. Vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5. Str. 13.

⁹³ Tamtéž, str. 21.

harmonicky rozvinulo všechny své schopnosti tělesné, intelektové, citové, sociální i vlohy nadpřirozené a mohlo dosáhnout svého cíle pozemského i věčného.“⁹⁴

Vychováváný a vychovatel

Objektem křesťanské výchovy je dítě Boží obdařené schopností přijímat nadpřirozené hodnoty a uplatňovat je ve svém životě, tyto hodnoty jsou největším bohatstvím a štěstím. Každý světenec je jedinečnou individualitou, vedle rozdílností schopností a dovedností se liší také temperamentem. Každý typ temperamentu vyžaduje při výchově jiný přístup. Například sangvinika je třeba povzbuzovat v sebekázní, u cholerika by se měl vyvarovat zahanbujících trestů, melancholik potřebuje neustále nějakou náplň a flegmatika je třeba učit dennímu pořádku. Stejně tak je třeba zvažovat fakt, zda je vychováváním chlapec nebo dívka.

Stěžejní vliv při výchovném působení má osobnost vychovatele a jeho osobní život. Zejména náboženský vychovatel musí být kvalitní osobností, aby byl svým světcům vzorem. Rodiče by měli svým jednáním poskytovat příklad svým dětem nejen v soukromém, ale také ve veřejném životě.

Rodina a církev jako místo křesťanské výchovy

Náboženská a morální výchova probíhá v prostředí rodiny a církve, v jedné instituci se dítě se učí životu přirozenému, ve druhé nadpřirozenému, oba se doplňují a snoubí v osobě křesťana. Dobrá rodina, do níž se dítě rodí, jej uvádí do aktivního praktického života ve víře, kde jsou mu vzorem členové rodiny, které chce následovat. Děti jsou přirozeně závislé na svých rodičích, což je základ pro ctnosti lásky, poslušnosti, úcty, vděčnosti, sebeovládání či skromnosti, na jejichž základech se utvářejí sociální hodnoty.

Na náboženské výchově se podílí také církev a to už 2000 let, do níž se člověk rodí křtem. Katolická církev je nositelkou křesťanství a právo na výchovu jí plyne i z Božího zákona, takže v otázkách výchovy nepodléhá světským zákonům. Výchovné zásady a hodnoty církve jsou založeny na zjevených pravdách. Církev má pečovat o výchovu všech svých věřících nejen v otázkách náboženské nauky ale i ve

⁹⁴ TOMÁŠEK, F. *Pedagogika pro vychovatele a rodiče*. 1.vyd. Brno: NIBOWAKA, 1992. ISBN 80-901294-0-4. Str. 12.

všech ostatních záležitostech, které jsou ve vztahu k mravům. „ *Protož jdouce, učte všecky národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Učíte je zachovávatí všecko, což jsem koli přikázal vám.* “ (Mt 28, 19,20) Ježíš Kristus je nejdokonalejším vzorem pro následování.⁹⁵

4.2.1 Cíl křesťanské výchovy

Jedním z výstupů křesťanské výchovy je *osoba mravní*, ta je bezesporu přirozeným také cílem každé výchovy. Protože člověk je jednota těla a duše, musí výchova rozvíjet jedince po všech stránkách, které mu Bůh nadělil. Je třeba věnovat stejnou a rovnoměrnou péči tělu i duši, protože pouze citový či pouze rozumově vzdělaný jedinec není tím, o co výchova usiluje. Podstatu osobnosti tvoří duchovost, která v sobě zahrnuje duševní svobodu nadřazenou nad nižší schopnosti člověka, které má bránit před otroctvím. Kritériem pro posouzení správnosti jednání stanovené mravním zákonem je svědomí. Každý jedinec, jakožto neopakovatelné slovo boží, je originálem, člověkem s individuální výbavou, ke které musí pedagog při výchově přihlížet a rozvíjet ji. Člověk mravní znamená také člověk odpovědný vůči ostatním a vůči celku, tomu se učí nejprve v prostředí rodiny. Mravní osobnost je všestranně rozvinutý a vzdělaný člověk, schopný nakládat se svou svobodou uvážlivě, v souladu se svým svědomím a ve prospěch ostatních.⁹⁶

Dalším dílčím cílem je *osobnost křesťanská*. Její život začíná nadpřirozeným zrozením poskytujícím mu zcela nový život a nové nadpřirozené vlastnosti a schopnosti, které má plně, ale vyváženě, rozvíjet a stát se ideální křesťanskou osobou vedenou Duchem svatým. Také zde musí vychovatel zohledňovat individualitu.

Křesťanská výchova je christocentrická, jejím východiskem a zároveň cílem je Kristus, proto má mít i vychovatel i žák osobní vztah ke Kristu a čerpat z něj sílu. Bůh je nejvyšším vychovatelem, pro nějž vychovatel na zemi pomocníkem, který mu připravuje podmínky. Člověk jako obraz boží má sebe v tomto smyslu co nejvíce zdokonalovat, vzorem mu v tomto má být Kristus, který je zároveň pravdou

⁹⁵ TOMÁŠEK, F. *Pedagogika pro vychovatele a rodiče*. 1.vyd. Brno: NIBOWAKA, 1992. ISBN 80-901294-0-4. Str. 97-104.

⁹⁶ Tamtéž, str. 12-14.

a životem. Posledním cílem je Otec, k němuž se dostáváme skrze Krista. Zároveň je tato výchova eucharistická a liturgická.⁹⁷

4.2.2. Vybrané prostředky a zásady výchovy

Mezi běžné prostředky výchovy, kterých užívá také výchova křesťanská, je užívání domluvy, rozkazu, napomenutí či poučení. Dalším prostředkem je určitý druh konání, jehož prostřednictvím si jedinec utváří návyky. Křesťanská výchova vedle toho aplikuje při výchově křesťanské osobnosti prostředek modlitby, mše svaté, svátosti, liturgický život a další. Neopomenutelný prostředek představuje osoba vychovatele a jeho ideálního příkladu.

Modlitba

Skrze modlitbu se jedinec setkává s Bohem, uvědomuje si potřebu Boží přítomnosti v každodenních záležitostech. Modlitbu může jedinec konat jako osobní, dále se jí účastní v církvi při liturgických slavnostech setkání členů. Průvodce katechismu vymezuje několik tezí o modlitbě, které lze shrnout následovně. Místem výchovy k modlitbě je primárně rodina, vhodná místa pro její provozování jsou osobní nebo rodinná oratoř, kláštery, svatyně a zejména kostel. Za nejdokonalejší vzor modlitby v NZ je modlitba Ježíše Krista. Boží slovo, liturgie církve, ctnosti víry, naděje a lásky, to vše jsou zdroje modlitby, která může nabývat několika podob. Ústní je založená na jednotě těla a duše. Druhým typem je rozjímání, tedy hledání v modlitbě, která aktivizuje city, a to proto, aby si člověk přivlastnil předmět, o němž přemýšlí. Třetí je vnitřní modlitba, je nasloucháním Božímu slovu. Podle účelu lze vymezit modlitbu prosebnou, jejímž předmětem je odpouštění, přímělnou spočívající v prosbě o prospěch pro druhého a modlitbu chvály Boha, která je oslavou jeho existence⁹⁸.

Příklad

Dalším významným prostředkem křesťanské výchovy je příklad samotného vychovatele, který je také základem rodinné výchovy. Vychovatel svým jednáním

⁹⁷ Tamtéž, str. 14-18.

⁹⁸ HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7192-961-1. Str. 199-207.

má působit jako vzor správného chování. Pokud je cílem, aby si dítě osvojilo některé hodnoty či ctnosti, je žádoucí, aby tyto znaky mělo možnost spatřit také u vychovatele, protože pouze charakterní pedagog může formovat charakter žáka. Příklad působí na formování osobnosti dítěte již od útlého dětství, již v době, kdy ještě není schopné pochopit domluvu či vysvětlování, a to z toho důvodu, že dítě má velkou tendenci chování svých rodičů napodobovat. Příklad by měl působit od útlého dětství a přiměřené míře, měl by dítě zaujmout a nemást ho častou změnou postojů. „Dobré příklady posilují v dítěti mravní energii a bystří jeho svědomí, špatné příklady tuto energii ochromují a svědomí otupují.“⁹⁹

Odměny a tresty

Výchovný význam odměny spočívá v tom, že povzbuzuje dítě k opakování mravně dobrého jednání a chování. Mělo by se jí užívat nejen v případě výjimečně kvalitního výkonu, ale také při snaze o správné počínání. Odměny nabývají různých podob, od pochvalného gesta či pokynutí, přes slovní uznání až po věcné dary, kterými by se nemělo plýtvat a měly by být udělovány s rozmyslem.

Opositem k odměně je trest, který následuje po mravně nežádoucím chování. Lze je rozdělit na tresty přirozené, například lhaní druhé osobě má za následek nedůvěru, která pak následně komplikuje vztah těchto dvou osob. Přítomnost přirozených trestů není vždy dostačující, proto je vychovatelé doplňují tresty umělými. Tresty mají nastupovat až tehdy, pokud je dítě prohřeškem opravdu vinno. Potrestání je možné provést několika způsoby, nesouhlasným mlčením či gestem, slovní výtkou, která nemá proviněného zatvrdit, ale naopak dojmout, uklidnit a dovést k nápravě. Pokud je obsahem pokárání pokoření, je důležité dbát na její intenzitu, aby vychovatel nepotlačil u svěřence cit pro čest. Křesťanská výchova se staví negativně k tělesným trestům a připouští je pouze v batolecím věku. S rostoucím věkem chápe dítě tělesné tresty za ponižující.¹⁰⁰

⁹⁹ TOMÁŠEK, F. *Pedagogika pro vychovatele a rodiče*. 1.vyd. Brno: NIBOWAKA, 1992. ISBN 80-901294-0-4. Str. 135.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 137-142.

5. Vývoj hodnot a současná situace

Kapitola představuje stručný vývoj hodnot ve výchově a v evropské společnosti od dob raného křesťanství po současnost. Druhá část se hlouběji věnuje hodnotovým preferencím současné české společnosti.

5.1. Vývoj hodnot v evropských dějinách

Hodnoty evropské kultury se v průběhu dějin transformovaly a to vlivem změn v oblastech náboženství, politiky, ekonomie a dalších. Evropská civilizace byla bezpochyby po tisíciletí ovlivňována zejména židovsko-křesťanskou tradicí a tak docházelo i k pronikání křesťanských hodnot do povědomí obyvatel, kteří si je osvojovali a aplikovali do praktického života a výchovy potomků. Mnohé základní hodnoty pramenící z náboženství přetrvaly až dodnes a staly se obecně uznávanými etickými principy, které akceptuje i společnost, která se od církve distancuje. Takovými všeobecně uznávanými humanistickými principy mezilidských vztahů a společenského chování jsou hodnota lásky, úcty, pravdy či pokory. Tyto hodnoty jsou základem stabilního soužití nejen členů rodiny, příslušníků jednoho státu, ale dokonce širších společensko-politických celků, jakými jsou dnes například Evropská unie. Není tedy náhodou, že hodnota lidského života, úcty k lidské důstojnosti, svobody jedince či rovnosti jsou ukotveny i v takovém dokumentu, jakým je Ústava Evropské unie, která tak kodifikuje základní pravidla žádoucího chování jejích členů.

Období raného křesťanství

Roku 313 bylo Ediktem milánský kodifikováno křesťanství jako samostatné náboženství, které se následně stalo i náboženstvím státním. V průběhu starověku došlo k upevnění jeho nauky, vyznání víry a vnitřní organizace. Toto náboženství přispívalo k sjednocování kmenů, stabilizovalo stát a pozice panovníků a podílelo se na utváření evropské kulturní identity a formovalo také charaktery jednotlivých národů. Období raného křesťanství je charakteristické zdůrazňováním křesťanských ctností, jimiž jsou myšleny zejména pokora, trpělivost a láska k bližnímu. Orientace na Boha má za následek odepírání si slasti pozemského života, neboť podle křesťanství se má člověk povznést k Bohu.

Ve středověku dochází k rozdělení výchovy na světskou a výchovu probíhající v rámci církve, která se soustředí zejména na mravní aspekt. Výuka probíhá ve školách při klášterech a obsahem je například gramatika či aritmetika. Oproti tomu světská výchova vede jedince převážně k rozvíjení schopností bojovat a zdokonalování tělesné stránky. Většina obyvatel této doby byla negramotná a vzdělanost zajišťovali převážně církevní představitelé. Ženy byly vedeny k poslušnosti před mužem, chudé obyvatelstvo bylo primárně vedeno k mravnosti a poslušnosti a práci prostřednictvím účasti na mších.¹⁰¹

Od renesance a humanismu po 19. století

V tomto období renesance a humanismu se výchovný ideál navrácí k antice a zároveň usiluje o rozvoj křesťanských ctností. Výchova v tomto období směřuje k všeobecnému rozvoji vlastností a schopností jedince, klade důraz jak na složku tělesnou a pracovní, tak na rozumovou, estetickou a mravní.

Významnou osobností reformace a osvícenství je J.A.Komenský, církevní reformátor a člen jednoty bratrské, který ve výchově zdůrazňoval tři cíle, vzdělání, mravnost a všechny tři složky se mají rozvíjet už od útlého dětství. Reformátoři v 16. století usilovali o výchovu v národním jazyce, aby bylo vzdělání umožněno co nejširším vrstvám, jejich snahy však nezaznamenaly většího úspěchu.

V 17. a 18. století dochází k velké proměně hodnotových preferencí ve společnosti, zdůrazňována je stránka rozumová. Významným představitelem této doby v oblasti pedagogiky je J. Lock, který zdůrazňoval rozvíjení složky rozumové i mravní.

19. a 20. Století

S nástupem individualismu v 19. století nastává další změna v postojích a hodnotové orientaci společnosti a začínají být vyzdvihovány hodnoty autonomie, emancipace osobnosti a upřednostňování soukromých potřeb, přání a zájmů před zájmy společnosti, tyto myšlenky pronikly do velké části západní společnosti.

¹⁰¹ HORÁK, J., Kratochvíl, M. *Stručné dějiny vývoje školy a pedagogického myšlení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. ISBN 80-7083-944-9. Str. 17-56.

V některých případech vyústily tyto ideje v hédonistické pojetí života, nepřátelský postoj vůči tradicím, normám či vzdělání.

Ve dvacátém století došlo k další proměně na poli hodnot, v mnoha evropských zemích se v letech 1965 až 1975 výrazně změnily hodnotové orientace. Hodnoty na prvních místech žebříčků jako disciplína, poslušnost, ochota ke službě a podřízenost byly vystřídány hodnotami „seberozvoje“, které jsou opakem požadavků od vlastní osoby. Patří sem emancipace od autorit, rovnost, participace a autonomie jedince, hédonistické ideje požitků, citových impulzů apod., dále seberealizace, samostatnost, nezávaznost, spontaneita a kreativita.¹⁰² Od poloviny 70. let narůstá počet osob vyslovujících se pro hodnoty opačné. Lidé začínají ve svém životě pátrat po nové harmonii a rovnováze mezi oběma protipóly a snaží se jejich prvky syntetizovat, což se ve společnosti, která i nadále vyznává hodnoty seberozvoje, daří velmi špatně. Došlo k výraznému posunu hodnot, který se projevil na mentalitě v současnosti orientované převážně na vlastní osobu, což stojí v rozporu s principy svobodného demokratického řádu. Ochota akceptovat a následovat morální přesvědčení, na nichž závisí stabilita společenského řádu, ustupuje neustálé kritice existujících norem. Takové jednání hrozí zániku mravního základu společnosti.¹⁰³

5.2. Hodnoty současné společnosti v ČR

Česká republika byla v posledních letech účastna několika sociologických šetření zaměřených na zjišťování hodnotových preferencí a životních postojů. Jedná se o Evropský výzkum hodnot z let 1991, 1999 a 2008, jehož výsledky jsou dostupné na webových stránkách Sociologického datového archivu AVČR¹⁰⁴. Veškerá data uvedená v kapitole jsou čerpána ze zmíněného zdroje, pokud není uvedeno jinak.

¹⁰² BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5. Str. 24.

¹⁰³ Tamtéž, str. 25.

¹⁰⁴ *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2001 [cit. 2011-04-28]. Nesstar Sociologický datový archiv. Dostupné z WWW: <<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>>.

Z vybraných výsledků výzkumů provedených v letech 1999 a 2008 vyplývá, že většina obyvatel nepovažuje náboženství ve svém životě za důležité a toto procento se zvyšuje, z 8,3% v roce 1999 na 6,6% v roce 2008, za dosti důležité je v obou obdobích označilo 13,1% a za nedůležité jej považuje 55% obyvatel.

Necelých 31% se hlásí k nějakému náboženskému vyznání, z toho 85,6% římskokatolické, 10% pak tvoří součet evangelické A.V., českobratrské evangelické a československé husitské. Zajímavý je graf šetření CVVM, které probíhalo v letech 1999 až 2008, z něj vyplývá, že v tomto období došlo k nárůstu významnosti hodnot žít podle náboženských zásad, kdy na čtyřstupňové škále měla v roce 1990 hodnotu 2,05, 1999 dokonce 1,87, vzápětí se v roce 2004 dostala na hodnotu 2,65, kterou si udržela až do roku 2008.

V morálních otázkách týkajících se klamavého chování či obcházení institucí zaujímají dotazovaní spíše konzervativní postoje. Na škále 1= nikdy až 10=vždy měli vyjádřit míru ospravedlnitelnosti daného jednání v případě lži, přijímání úplatků, podvodu či neoprávněného požadování státní podpory, se většina odpovědí nacházela v rozmezí 1-3, absolutní nepřípustnost se v uvedených případech pohybovala vždy nad 33%. Méně jednoznačné jsou výsledky týkající se otázek na hodnoty lidského života, například problematika potratu, euthanasie, sebevraždy, trestu smrti nebo genetických pokusů na lidských embryích, kde odpovědi vykazují značnou diverzitu. Například sebevraždu spíše odsuzuje kolem 60% respondentů. U potratu, trestu smrti a euthanasie se ve zhruba stejné míře, 15%, objevují odpovědi vždy na stupních 1, 5 a 10 u každé otázky. Takové chování není plošně odsuzováno ani přijímáno a je kladen důraz na posouzení každého případu, což předpokládá, že lidé důvody a důsledky takového jednání zvažují. Dá se odvodit, že respondenti v takto složitých případech kladou důraz na spravedlnost, svobodu jedince, právo na vlastní rozhodnutí, ale také na následky, které případně plynou pro společnost.

Na nejvyšším postu v hodnotovém žebříčku v rámci nabízených možností (rodina, přátelé a známí, práce, volný čas, politika a náboženství) se tradičně udržuje hodnota rodiny, téměř 100% respondentů jí označilo jako velmi nebo dosti důležitou věc ve svém životě, ačkoli její význam také velmi mírně klesá. Následující významnou hodnotou je mít přátele a práci. Z čehož vyplývá, že současná společnost má stále potřebu vzájemného porozumění, komunikace, lásky a smysluplného uplatnění se v rámci společnosti. S tím souvisí také hodnota partnerské lásky, důvěry a opory a vytváření harmonického zázemí pro své potomky, kterým jsou tyto hodnoty předávány v procesu výchovy.

Na základě uvedených informací lze konstatovat, že v české společnosti jsou stále důležité a poměrně stabilní hodnoty mezilidských vztahů jako je rodina, přátelství a ale také morální hodnoty spojené s pravdou, spravedlností, úctou k lidskému životu a solidaritou. Společnost vyjmenované hodnoty považuje za významné a sobě vlastní bez ohledu na to, zda jsou členy náboženské skupiny či nikoli. Současně je možné tvrdit, že zmíněné principy lidského života a společenského soužití založené na křesťanské tradici mají své pevné místo i v dnešní pluralistické a „ateistické“ společnosti a tedy i ve výchově dětí. Výsledkem výchovy má být jedinec, který vyznává základní etické a morální principy přispívající nejen k jeho spokojenosti, ale také k harmonickému soužití se společností.

Empirická část

1. Kvalitativní sociologický výzkum

1.1. Cíle výzkumu

Cílem empirické části mé diplomové práce je zjistit současnou situaci v oblasti hodnotové orientace žáků druhého stupně základních škol se zaměřením na hodnoty vycházející z náboženství a týkající se vztahu k druhým lidem a k bohu, porovnat tuto problematiku z pohledu žáků, pro něž je náboženská víra v jejich životě důležitá a těch, kteří jí za důležitou nepovažují. Dalším cílem výzkumu je sběr dat prostřednictvím strukturovaných dotazníků, které byly předloženy žákům druhého stupně základních škol v Praze, Liberci, Mladé Boleslavi, Jilemnici a Poniklé. Vzorek respondentů je vybírán tak, aby žáci pocházeli z různého socioekonomického, kulturního a rodinného prostředí. Prvním cílem je zjistit, jaké hodnoty preferují žáci 2. stupně základních škol, kteří považují náboženskou víru ve svém životě za důležitou, a jaké hodnoty preferují žáci, pro které není náboženská víra důležitá a tyto výsledky porovnat. Dalším cílem je zjistit, koho si tyto dvě skupiny žáků druhého stupně volí za morální vzory a jak tento výběr zdůvodňují. Dále se výzkum zaměřuje na postoj dotazovaných jedinců k výchově svých rodičů a k rodičům jako autoritě obecně. Cílem je také zjistit, zda a jakou měrou se liší hodnotové preference žáků hlásících se k nějakému náboženskému vyznání a žáků nevěřících.

1.2. Metoda sběru dat

Pro zjištění jednotlivých informací od respondentů byl použit standardizovaný dotazník, který posloužil jako stěžejní metodický nástroj. Výzkum byl zaměřen na zjištění preference náboženských hodnot žáků druhého stupně základních škol, jejich postoji k náboženské víře. Dále zjišťoval postoj respondentů k výchově a vychovatelům.

Dotazování probíhalo v průběhu března 2011 na základních školách v různých městech a obcích České republiky. Standardizovaný dotazník se skládal z 18 otázek, z nichž první 3 otázky byly identifikační (pohlaví, věk, bydliště). Následující tři otázky se týkaly důležitosti náboženské víry v životě respondenta, příslušnosti k církvi či náboženské skupině a návštěvnosti kostela, případně jiných institucí.

Dotazník dále obsahoval dvě otázky škálovací, v nichž respondenti na stupnici 1 až 5 vyznačili svůj postoj k jednotlivým hodnotám a způsobům jednání. Šest otázek bylo polouzavřených a položených formou modelové situace, kdy se měl dotazovaný vyjádřit, jak by se v dané situaci zachoval. Při šetření bylo rozdáno a rozesláno 40 dotazníků, z nichž 31 se vrátilo vzorně vyplněných, 9 postrádalo odpověď na upřesňující otázku ohledně postoje k výchově nebo otázku příslušnosti k církvi či náboženské skupině, v jednom případě chybělo vyplnění škálování vybraných hodnot. V malých obcích a městech, Poniklé a Jilemnici, bylo celkem rozdáno 16 dotazníků, v Mladé Boleslavi a Liberci celkem 14 a v Praze 10 dotazníků. Zpracována byla data ze všech odevzdaných dotazníků (40).

1.3. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek představuje celkem 40 respondentů ve věku od 12 do 15 let. Respondenti pocházejí z různě velkých obcí a měst, od obcí do 5000 obyvatel až po hlavní město Prahu. Dotazník vyplnilo 20 chlapců a 20 dívek. Průměrný věk dotazovaných chlapců byl 13,4 let, dívek 12,6 let, průměrný věk všech dotazovaných byl 13 let. Celkové rozložení u jednotlivých věkových kategorií bylo následující: 11 let 5%, 12 let 20%, 13 let 32,5%, 14 let 27,5 %, a 15 let 15%. Ohledně otázky bydliště uvedlo 23 žáků (57,5 %), že bydlí ve městě, zbylých 17 (42,5 %) bydlí na vesnici.

Pro potřeby našeho výzkumu a zpracování dat byl vzorek rozdělen na dvě skupiny, na skupinu žáků, kteří považují náboženskou víru ve svém životě za důležitou (budeme je dále v textu označovat jako věřící žáky) a na ty, pro které není náboženská víra důležitá (dále v textu označení jako nevěřící žáci). Do skupiny věřících se zařadilo 13 (32,5 %) dotazovaných, z toho 7 dívek (53,8 %) a 6 chlapců

(46,15 %). Uvedené procento věřících odpovídá hodnotě, kterou uvádí výsledky Evropského průzkumu hodnot z roku 2008, kdy se k nějakému náboženskému vyznání hlásí 31% dospělé populace ČR. V našem vzorku se většina dotazovaných 10 (76,9%) přihlásilo k církvi římskokatolické, 1 dotazovaný uvedl příslušnost k islámu (7,69%), zbylí 2 (15,7%) příslušnost k církvi či náboženské společnosti nespecifikovali – neuvedli. Většina respondentů z této skupiny navštěvuje kostel nebo jiné zařízení pouze výjimečně a to 46%, 31% uvedlo interval dvakrát až třikrát do měsíce, 8% častěji než dvakrát do měsíce a 15% uvedlo, že nikdy.

Druhou skupinu tvoří žáci a žákyně druhého stupně základních škol, kteří v dotazníku na otázku, zda je v jejich životě důležitá náboženská víra, odpověděli negativně. Tento vzorek čítá 27 osob, z toho 13 dívek a 14 chlapců.

2. Výsledky dotazníkového šetření

Tato část diplomové práce seznamuje s výsledky dotazníkového šetření a zpracováním a analýzou získaných dat. V první části porovnáváme preferenci náboženských hodnot u skupiny věřících žáků a nevěřících, jejich postoje k určitým způsobům jednání či řešením modelových situací. Neméně podstatnou částí je prezentace morálních vzorů a názorů na styl výchovy, jehož vlivem je formována osobnost respondentů. U některých otázek uvedeme konkrétní příklady odpovědí. Závěrem tyto poznatky shrneme.

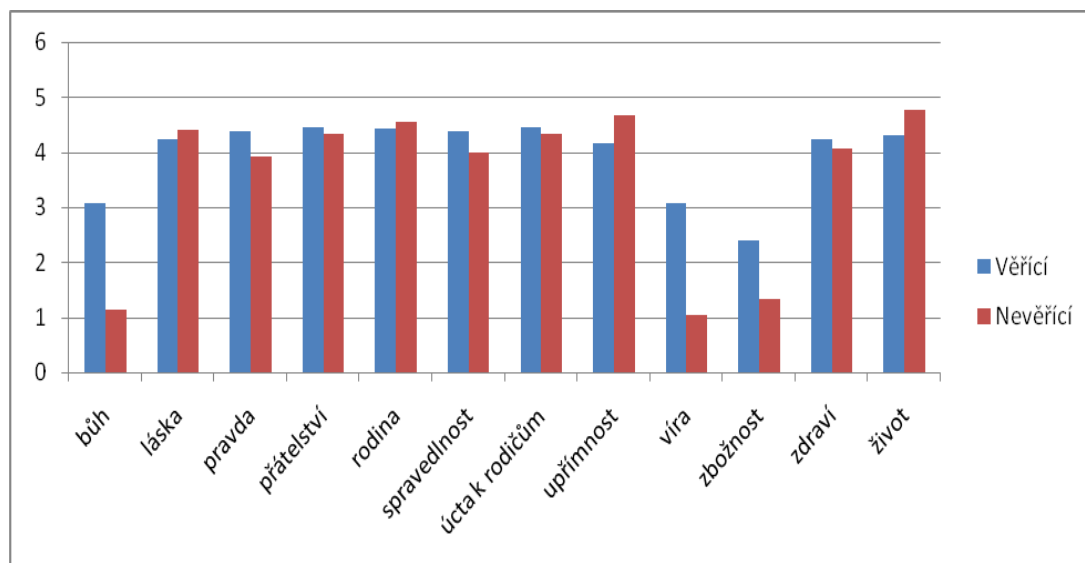
2.1. Preference jednotlivých hodnot a jejich srovnání

V této části porovnáme hodnotovou preferenci žáků věřících a nevěřících, zhodnotíme, které z nabízených hodnot jsou pro obě skupiny nejdůležitější. Data čerpáme z odpovědí na otázku číslo 8, která zněla: *„Na stupnici 1-2-3-4-5 vyznačte (zakroužkujte), jak je pro vás uvedená hodnota ve vašem životě důležitá. 1 znamená nejméně důležitá, 5 nejvíce důležitá.“* A mezi nabízenými pojmy byly: *láska, víra, rodina, pravda, život, upřímnost, spravedlnost, úcta k rodičům, bůh, přátelství, zdraví, zbožnost*. Uvedené hodnoty jsou v textu rozděleny do tří skupin a výsledky v jednotlivých skupinách popsány. Do první skupiny jsou zařazeny tyto hodnoty: láska, rodina, zdraví, živo, úcta k rodičům a přátelství. Druhou skupinu spravedlnost, pravda a upřímnost. Třetí skupina obsahuje zbožnost, víru a boha. Vzhledem k tomu, že pro vyjádření míry významnosti dané hodnoty v životě jedince byla použita škála o pěti stupních, míru významnosti – výsledné číslo pro porovnání s ostatními hodnotami- získáváme zprůměrováním jednotlivých odpovědí a dostaneme poté hodnoty od 1 do 5.

První skupina tvořená hodnotami, které jsou spojeny s rodinou, mezilidskými vztahy a spokojeným životním zázemím. Druhá skupina se dotýká spíše pravidel, jimiž se člověk řídí při rozhodování či utváření si názorů na osoby a svět. Třetí skupina se dotýká vztahu člověka k náboženství, postoji k bohu a k víře.

Výsledky šetření:

Graf č. 1: Porovnání preferencí náboženských hodnot žáků 2. st. ZŠ

Z výsledků první skupiny hodnot vyplývá, že všechny zmíněné hodnoty jsou pro žáky, kteří považují náboženskou víru ve svém životě za důležitou, velmi významné, neboť jejich průměrné hodnocení neklesá pod známku 4 a mezi výsledky jednotlivých hodnot jsou minimální rozdíly. Rodina zde vychází jako nejvýznamnější hodnota, na společné druhé pozici je úcta k rodičům a přátelství, z čehož lze vyvodit závěr, že je pro ně důležité, mít kvalitní vztah jak s rodiči, tak s členy jiných sociálních skupin. Hodnota života mírně převyšuje hodnotu zdraví a lásky, které dosáhly nejmenšího průměrného hodnocení, ale vzhledem k tomu, že se i toto pohybuje nad stupněm 4, lze vyvodit závěr, že potřeba lásky (ať už rodičovské, k bližnímu, či jiné) hraje v životě těchto respondentů velký význam.

Ve skupině nevěřících žáků jsou také všechny uvedené hodnoty ceněny velmi vysoko, avšak je zde rozdíl v pořadí a drobné odlišnosti lze nalézt i ve výsledné průměrné hodnotě. Na prvním místě se umístila hodnota života, která se v prvním případě řadila na prostřední příčku, s drobným odstupem následuje hodnota rodiny. Z toho plyne, že hodnota rodiny je považována za jednu z nejdůležitějších, jak u žáků věřících, tak nevěřících. Oproti první skupině dosáhla úcta k rodičům a přátelství menší hodnoty, avšak ve vzájemném poměru mají pro respondenty stejný

význam. Překvapivé je zjištění, že láska se u nevěřících sice objevila už na druhém místě, ale její hodnocení je nižší, než u věřících.

Celkově lze ze získaných dat vyvodit závěr. Důležité a pozitivní zjištění se týká hodnoty rodiny a úcty k rodičům, které jsou v životě dnešních teenagerů stále aktuální, akceptují je jako přirozenou autoritu a zdroj rad a pomoci.

Ve druhé skupině hodnot (pravda, spravedlnost, upřímnost) považují věřící respondenti všechny tři zmíněné hodnoty za velmi důležité, opět se pohybují v rozmezí od 4 do 4,4 bodů. Nejvyšší hodnoty dosahuje pravda následuje spravedlnost a na třetím místě se umístila spravedlnost. Vzhledem k takovému bodovému ohodnocení předpokládáme, že se těmito zásadami dotazovaní řídí i v praktickém životě, k posouzení takového jednání nám poslouží výsledky z modelových situací.

U nevěřících žáků je pořadí hodnot následující, upřímnost, spravedlnost a pravda. Upřímnost je ze tří zmíněných hodnocena nejvýše, ostatní dvě jsou považovány za zhruba stejně důležité, avšak s porovnáním u věřících žáků nabývají i tak nižších průměrných hodnot. Pro obě skupiny respondentů mají zmíněné hodnoty význam a nabývají stabilního bodového ohodnocení.

U třetí skupiny hodnot (víra, bůh, zbožnost) předpokládáme, že vyššího ohodnocení budou nabývat u žáků, kteří se hlásí k náboženské víře, neboť respondenti jsou s těmito hodnotami konfrontováni v rámci výchovy a to už od útlého dětství. U žáků nevěřících nepředpokládáme, že by těmto hodnotám přikládali větší význam.

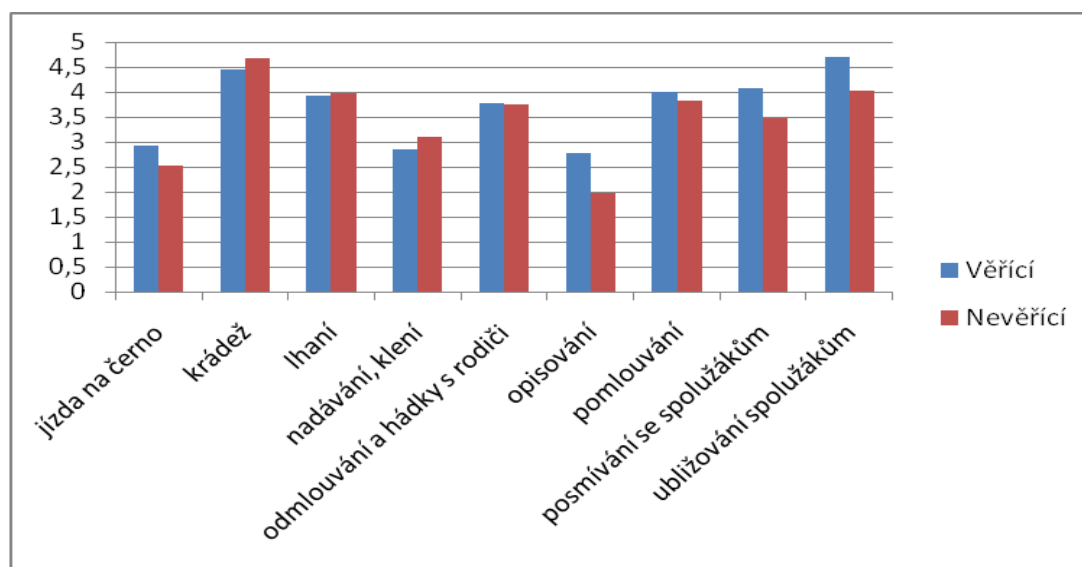
Je zajímavé, že ani jedna z hodnot nenabývá u věřících takového ohodnocení jako hodnota rodiny, přátel, života a podobně. Nicméně tyto hodnoty nejsou opomíjeny, protože jejich bodování se blíží číslu 3. Situace na straně nevěřících se oproti těmto výsledkům značně liší, dané hodnoty zde nabývají jen minimálního průměrného oznámkování a jsou považovány v podstatě za nepodstatné a v hodnotovém žebříčku v podstatě nemají své místo a jsou známkovány většinou číslem 1. Výsledky jasně napovídají, že respondenti vychovávaní v náboženském prostředí umísťují hodnotu boha, zbožnosti a víry podstatněji výše, než žáci nevěřící, kteří jí nepřikládají důležitost.

Je zřejmé, že obě skupiny respondentů kladou velký důraz na hodnoty z první a druhé skupiny, jejichž průměrné bodové ohodnocení je velmi vysoké a ve všech případech se pohybuje nad číslem 4. Lze zde vyvodit závěr, že jak výchova ovlivněná náboženskými hodnotami, tak výchova „běžná“ vede v této oblasti k velmi podobným výsledkům. Hodnoty, kde průměrné bodování lehce převyšuje bodování nevěřících, jsou láska, rodina, upřímnost a život, tyto rozdíly jsou však minimální a zanedbatelné. Náboženská výchova však má velký vliv u formování postoje k víře a bohu, neboť žáci hlásící se k náboženské víře označili důležitost boha a víry ve svém životě stupněm 3 a u žáci nevěřící stupněm 1. Tento výsledek je možné interpretovat jako značnou úspěšnost výchovy ovlivněné náboženskými hodnotami na formování vychovávaného jedince a jeho osvojování si náboženských hodnot.

2.2. Postoje k chování odporujícímu náboženským hodnotám

Další část dotazníku byla zaměřena na problematiku ztotožnění se s určitým druhem jednání, které odporuje zásadám jednání dle náboženských hodnot. Cílem této části bylo zjistit, které z nabízených druhů jednání je oběma skupinami nejvíce odsuzováno a které se jim naopak jeví jako přijatelné. Tyto výsledky jsou opět porovnány. Nabízené typy jednání byly úzce spojeny se lží a podváděním, zneuctvováním druhé osoby, násilným jednáním nebo obcházením autority a zákonů. Výsledky jsou získány zprůměrováním odpovědí na daný problém v otázce číslo 9, která zněla: *Na stupnici 1-2-3-4-5 vyznačte (zakroužkujte), nakolik dané jednání odporuje vašemu přesvědčení, jak je podle vás špatné. 1 – nejméně špatné, 5 – nejvíce špatné.* Zmíněnými pojmy byly *pomlouvání, lhaní, krádež, nadávání a klení, opisování, ubližování spolužákům, posmívání se spolužákům, odmlouvání a hádky s rodiči a jízda na černo.*

Graf č. 3: Postoje k nemorálnímu jednání

Z šetření plyne, že pokud uvažujeme typy jednání jako celek, odsuzují je věřící žáci důrazněji, než žáci nevěřící. Míra (ne)ztotožnění se jednotlivými skutky se u věřících pohybuje od 2,8 do 4,7, u nevěřících od 2 do 4,7. Respondenti z náboženského prostředí jsou tedy vůči jednání, které poškozuje druhou osobu mnohem méně tolerantní, než žáci nevěřící (a to o 0,8 bodu v případě nejmenšího odmítnutí), a to ve většině typů jednání. Velmi zajímavé je zjištění, že žáci nevěřící, nejvíce odsuzují krádež (s odstupem o 0,7 bodu před ubližováním spolužákům), kdežto věřící respondenti nejvíce nesouhlasí s ubližováním spolužákům. Tento ukazatel by mohl vést k názoru, že nevěřící žáci jsou více materiálně zaměřeni a majetek je podstatnou záležitostí jejich života. Skupina věřících s větší intenzitou odmítá jakékoli násilí, ať už slovní či fyzické, páchané na druhých osobách, v našem případě na spolužácích. Mezi způsoby chování, které nabývají velmi podobných až identických hodnot, se řadí lhání, odmlouvání a hádky s rodiči a nadávání a klení, což jednak poukazuje na to, že obě skupiny hodnotí autoritu rodičů velmi podobně a vzhledem k průměru 3,8 u věřících a 3,7 u nevěřících to svědčí o velké úctě k rodičům a jejich výchově. Značný rozdíl je viditelný u položky opisování, která je spojena s poctivostí, částečně i pílí a spoléháním se na vlastní osobu a znalosti.

Zde je rozdíl u obou skupin 0,8 bodu, což vypovídá o větším smyslu věřících respondentů pro spravedlnost, poctivost a pravdu.

Závěr:

Obě skupiny respondentů se ve velké míře distancují od chování spojeného se lží, podváděním, tedy jak výchova vedená v souladu s náboženskými hodnotami, tak výchova běžná, se snaží vychovat osoby poctivé, se sklonem k pomoci druhým, respektu k autoritám a zákonům. Rozdíly v celkové míře tolerance svědčí o tom, že výsledky výchovy vycházející z náboženství jsou zřetelnější a projevují se v míře akceptování jednotlivých způsobů jednání.

2.3. Modelové situace

Další část výzkumu je věnována řešení modelových situací zařazených pod otázky číslo 10 až 15. U každé otázky si respondent mohl zvolit buď odpověď nabízenou, nebo mohl vypsát vlastní řešení situace. Výsledky těchto otázek budou vyhodnoceny procentuálně. Modelové situace byly zaměřeny na případy, kdy je nějakým způsobem poškozována druhá osoba (fyzicky či psychicky), dále na případy, kdy má jedinec možnost rozhodnout se, zda bude lhát a podvádět a to v souvislosti s nějakou autoritou (učitel, rodič), a na situace, ve kterých má možnost pomoci druhé osobě.

Otázka č. 10 zněla : *V autobuse vedle vás stojí člověk s berlemi, co uděláte?* Zde byly odpovědi u obou skupin respondentů jednoznačné, všichni nebo valná většina odpověděla, že by dotyčné osobě nabídla své místo. U skupiny věřících takto reagovalo 100% dotázaných, u nevěřících by jeden dotazovaný požádal někoho jiného, aby uvolnil místo, a jeden respondent uvedl, že by se rozhodl podle toho, jak by onen člověk vypadal a pokud by odpovídal jeho představám o slušném a čistém člověku, pak by ho pustil, takže 93% respondentů se i zde rozhodlo pomoci člověku v nouzi.

Větší rozmanitost odpovědí se objevila v jiné otázce týkající se pomoci druhému, konkrétně v případě, kdy je jedinec vystaven násilnému jednání. Vybrala jsem zde tematiku šikany, protože je to jev je aktuální a žáci se s ním se mohou běžně setkat, a to jak ve formě fyzického násilí, tak psychického nátlaku. Konkrétní

znění otázky č. 12 bylo: ***Jste svědkem šikany spolužáka, jak se zachováte?*** Také zde vybrala většina dotazovaných z obou skupin řešení v nějaké formě pomoci. Přímoou pomoc, tedy zasažení do konfliktu a podpoření oběti zvolilo 54% věřících žáků a 45% nevěřících. Další formy pomoci nám znázorňuje následující tabulka:

Tabulka č. 1: Další možnosti reakce v modelové situaci

Jiné formy pomoci	
Žáci věřící	Žáci nevěřící
<i>Půjdu to ohlásit někomu dospělému.</i> <i>Vyhledám pomoc pro oběť.</i>	<i>Dojdu pro pomoc.</i> <i> Ihned to někomu ohlásím.</i> <i>Zastanu se oběti a nahlásím to.</i> <i>Fyzicky napadnu agresora.</i> <i>Začnu agresorovi nadávat.</i> <i>Pokud bude agresor slabší než já, napadnu ho.</i>

Všechny zmíněné reakce lze hodnotit jako přidání se na stranu oběti, i když jiným způsobem. Lze tedy říci, že 78% nevěřících a 85% věřících by se snažilo podpořit utlačovaného jedince. Nevěřící žáci se také mnohem častěji kloní k řešení tohoto konfliktu násilím nebo nadávkami, takové jednání je v rozporu s principy. V obou skupinách se vyskytly ale také odpovědi, z nichž lze pozorovat lhostejnost a zájem o vlastní osobu. Tyto postoje se u věřících vyskytly v 15% a u nevěřících ve 22% případů, konkrétně vyjádřených odpovědí *Nebudu si jich všímat.*

Třetí, velmi podobnou, modelovou situací je poškozování druhé osoby formou pomlouvání. Otázka zněla: ***Jste svědkem pomlouvání spolužáka, jak se zachováte?*** Z výsledků obou skupin je zřejmé, že pomlouvání nechápou respondenti tolik negativně jako fyzické napadání a v 31% věřících a 44% nevěřících odpovídají, že si daného chování nebudou všímat. 61,5% dotazovaných věřících respondentů uvádí, že by se pomlouvané osoby zastali, kdežto u nevěřících by stejně reagovalo pouze 37%, jeden dotazovaný by se dokonce přidal. Možnost vlastní odpovědi využil jeden respondent ze skupiny věřících a tři ze skupiny druhé. Jejich odpovědi lze

sjednotit a zformulovat na odpověď: *Pokud se bude jednat o mého dobrého kamaráda/kamarádku, pak se ho/jí zastanu. Nebo Pomluvy budu ignorovat, ti co pomlouvají, jsou ti hloupí.*

Opět můžeme říci, že respondenti hlásící se k náboženské víře, odsuzují jakoukoli formu porušování práv a svobody druhé osoby více, než respondenti nevěřící. Hodnota svobody a rovnocennosti všech jedinců je zřetelnější u osob, vychovávaných v duchu náboženských hodnot, tito respondenti by se spíše snažili nalézt pravdu, situaci objasnit a obhájit oběť pomlouvání. Nevěřící žáci mají k této problematice vlažnější přístup a dá se říci, že jej chápou jako běžný jev, který danou osobu příliš nepoškozuje.

Odpovědi na otázku č. 13, ***Při písemné práci ve škole, vám spolužák nabídne tahák, jak se zachováte?***, naznačují, jaké jsou tendence respondentů k obcházení pravidel, lhaní a podvádění. Jedná se o situaci z běžného školního života, s níž se žáci v různých obměněných verzích setkávají téměř denně (například opisování domácího úkolu, atd.). Výsledky zde v podstatě kopírují předchozí otázky, většina věřících žáků by si tahák nevzala a to 54%, 38% by si tahák vzalo, zbylé procento jedinců uvádí, že by si tahák vzali, pouze kdyby ho potřebovali. Oproti tomu žáci z druhé skupiny nemají problém s používáním taháků a nechápou toto jednání jako špatné, 63% dotázaných by si tahák bez okolků vzalo a použilo, k těmto odpovědím můžeme přiřadit odpovědi vlastní, kde žáci uvedli, že mají vlastní taháky, takto se vyjádřilo 7% respondentů, celkové procento je tedy 70%. 18,5 % by tahák odmítlo. Zbylí žáci by se rozhodli podle toho, zda by v danou chvíli tahák potřebovali nebo ne.

Problematika lhaní byla zařazena ještě do jedné modelové situace, zde se však jednalo o lhaní rodičům. Otázka (č. 15) zněla: ***Přišel/la jste pozdě domů, protože jste byl/a s kamarády za zábavou namísto kroužku, který pravidelně navštěvujete. Rodiče se vás zeptají, kde jste byl/a. Co odpovíte?*** Oproti předchozí podobně laděné otázce se zde výsledky liší. Většina respondentů v obou skupinách využila první nabízené odpovědi, což znamená, že by se v tomto případě rodičům přiznali, řekli jim pravý důvod a pravdu, bylo to 85% věřících, do těchto odpovědí byly zařazeny i vlastní odpovědi : *Omluvím se a řeknu pravdu. Opatrně jim to*

přiznám. a 70% nevěřících. Pro výmluvu se vyslovilo 15% věřících a 26% nevěřících. Výsledky ukazují, že obě skupiny uznávají rodiče jako autoritu a tendence je obelhávat a obcházet je poměrně nízká. Opět je tato tendence nižší u jedinců věřících.

Obdobný stav vykazuje zhodnocení poslední modelové situace, kde jsme zjišťovali míru poslušnosti žáků a dodržování pravidel daných rodiči, popřípadě pocitu špatného svědomí při porušení zákazu. Otázka byla formulována takto: ***Chcete jít s kamarády do kina, ale rodiče vás nechtějí pustit. Jak se zachováte?*** Výsledky jsou následující, variantu uposlechnutí rodičů bez vznášení námitek zvolilo 38% věřících a 23% nevěřících. Pro druhou možnost, uposlechnutí rodičů s vnitřním nesouhlasem s jejich rozhodnutím, se rozhodlo 54% z první skupiny a jeden by se pokusil s rodiči vyjednávat a 63% z druhé. Zákaz rodičů by porušilo 22% nevěřících, ale 67% z nich by mělo výčitky svědomí.

Závěr:

Celkově lze říci, že respondenti vedení výchovou vycházející z náboženství a náboženských hodnot vykazují v modelových situacích větší rezistenci vůči klamavému jednání jako je podvádění, obcházení autorit, nebo lež, což koresponduje také s výsledky preference jednotlivých hodnot, jako jsou pravda nebo spravedlnost. Také se v této skupině nevyskytují tendence řešit nastalé konflikty fyzickým násilím nebo urážkami, snaží se hledat kompromisy, vyjednávat, nalézt pravdu a objasňovat situaci a také neváhají využít pomoci autority. Ve vztah k rodičům projevují větší úctu, poslušnost a dodržování stanovených pravidel a to i za cenu vlastního neprospěchu. Druhá skupina sice vykazuje větší míru tolerance ke klamavému jednání, zejména k používání taháků či lhaní, ale co týče pomoci druhým a jejich ochrany, projevují velkou ochotu a snahu pomoci, i když mnohdy volí razantnější prostředky, například násilí nebo výhrůžky.

Obecně lze říci, že oba typy výchovy se snaží vychovat člověka, který bude uznávat hodnotu lidského života a svobody jedince. Pokud bude svědkem násilí páchaného na druhé osobě, bude se snažit pomoci. Cílem obou výchovných stylů je respekt a úcta k autoritám. Toto se více daří ve výchově vycházející z náboženských hodnot, což dokazují preference náboženských hodnot ve skupině věřících žáků

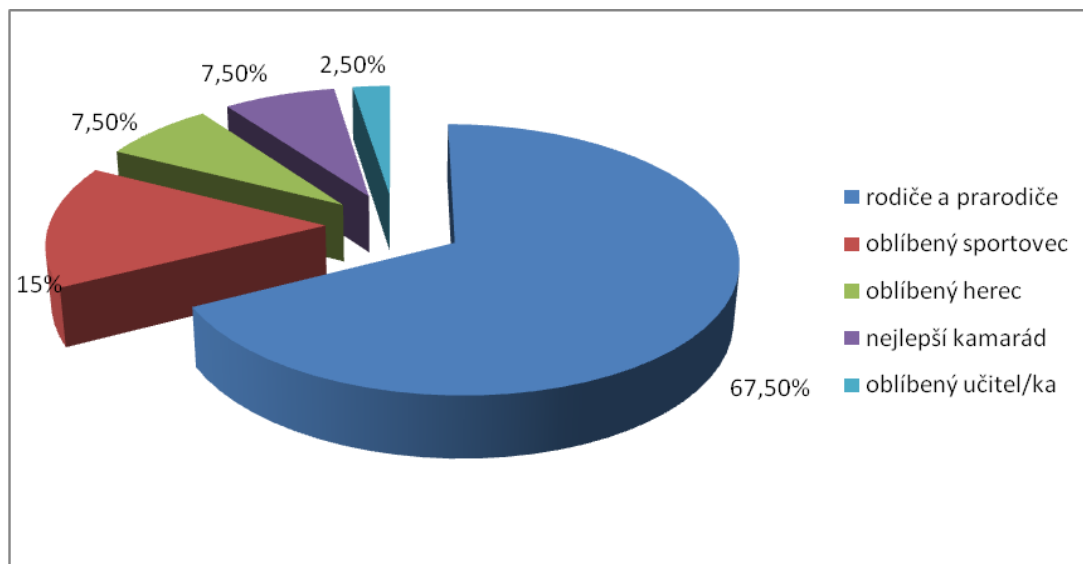
a jejich důraznější odmítání jednání, které odporuje náboženským zásadám. Přesto lze konstatovat, že důraz na humanistické principy ve vzájemných mezilidských vztazích a výchovný cíl morálního, či slušného člověka je obsahem jak výchovy ovlivněné náboženstvím, tak výchovy rodičů nevěřících.

2.4. Výběr morálních vzorů

Tato část je zjišťuje, koho si dotazovaní volí za své morální vzory a jak svůj výběr zdůvodňují. Výchova ovlivněná náboženskými hodnotami klade při výběru výchovných prostředků důraz na příklad vychovatele, můžeme tedy předpokládat, že si respondenti z této skupiny budou vybírat zejména své rodiče. U druhé skupiny je vzhledem k předchozím otázkám možné předpokládat podobný vývoj, pravděpodobně se zde však budou objevovat i jiné osoby, než rodiče.

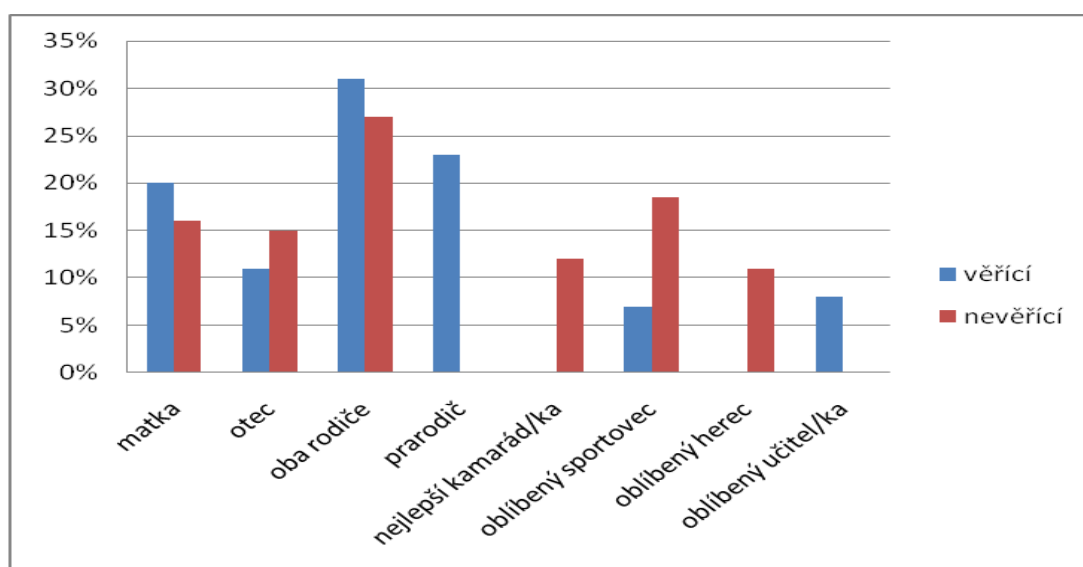
Otázka č. 16: *Koho byste označili za svůj morální vzor a proč?* Posloužila jako zdroj dat pro následující analýzu. Většina všech dotazovaných označila jako svůj morální vzor rodiče, nebo jednoho z nich, či prarodiče. Na druhém místě se umístili oblíbení sportovci, dále nejlepší kamarádi, oblíbení učitelé či herci. Přesný poměr znázorňuje následující graf.

Graf č. 4: Výběr morálních vzorů žáků 2.stupně ZŠ

V obou skupinách respondentů se potom jednotlivé rozvržení liší. Pokud žáci volí jednoho z rodičů, uvádějí nevěřící dívky častěji otce, než matku a zdůvodňují to tím, že otec je přístupnější diskusi a je klidnější při řešení problémů. Pokud volí matku, zdůrazňují takové kvality, jako je ochota pomáhat a pochopení. Chlapci z této skupiny často uvádějí právě sportovce, stejně tak si chlapci častěji volí jako svůj morální vzor herce. Dívky naopak spíše volí, vedle rodičů, nejlepší kamarádku nebo oblíbenou profesorku.

Graf č. 5: Porovnání výběru morálních vzorů

Je zřetelné, že obě skupiny vidí ve svých rodičích morální vzory, u žáků věřících jsou tyto tendence výraznější a tito jedinci si obecně volí jako vzory další členy rodiny nebo jiné osoby, které se podílejí na výchově a vzdělání. Preference sportovců a herců je zřetelnější u žáků nevěřících a je častější, než výběr otce. Zpravidla sportovce vyzdvihují pro jejich výkony a cílevědomost, z čehož bychom mohli vyvodit závěr, že v rodině nemají dostatek takových modelů chování. V následující textu jsou uvedeny důvody, kterými respondenti zdůvodňovali svůj výběr, z těchto údajů následně odvodíme, jaké vlastnosti, schopnosti a jednání u svých vzorů oceňují a jakými by sami žáci chtěli být.

Věřící respondenti výběr rodičů zdůvodňovali těmito argumenty:

Váží si jich pro to, co v životě dokázali. Jsou mi oporou Dokážou poradit a pomoci. Jsou spravedliví. Nelžou. Chtějí pro mě jen to nejlepší. Jsou spolehliví. Dokáží prosadit svůj názor, ale také ustoupit. Jsou hodní.

Druhá skupina vypsala tyto důvody: *Mají pro mě pochopení, mám je rád/a. Starají se o mě od narození, jsou jediní, koho mám. Důvěřuji jim. Jsou mí nejlepší přátelé. Dokážou poradit, umí řešit problémy. Jsou vtipní. Vždy poradí a pomohou. Nikdy by mě neopustili. Ochraňují mne. Vyslechnou mě a pomůžou. Rozumí mi.*

Obě skupiny u svých vzorů, v tomto případě rodičů, oceňují stejné vlastnosti, schopnosti a postoje. Nejvýrazněji se zde objevuje hodnota lásky, pomoci, schopnost porozumění a poskytnutí rady a podpory. Respondenti si uvědomují významnost rodičů ve svém životě, vyjadřují jim vděčnost, úctu a respekt. Chápu je jako zdroj moudrosti. Je zřejmé, že jak výchova náboženská (křesťanská), tak výchova běžná vede jedince k úctě k rodičům, respektu, lásce a pomoci druhým lidem, podněcuje u nich smysl pro spravedlnost a pravdu.

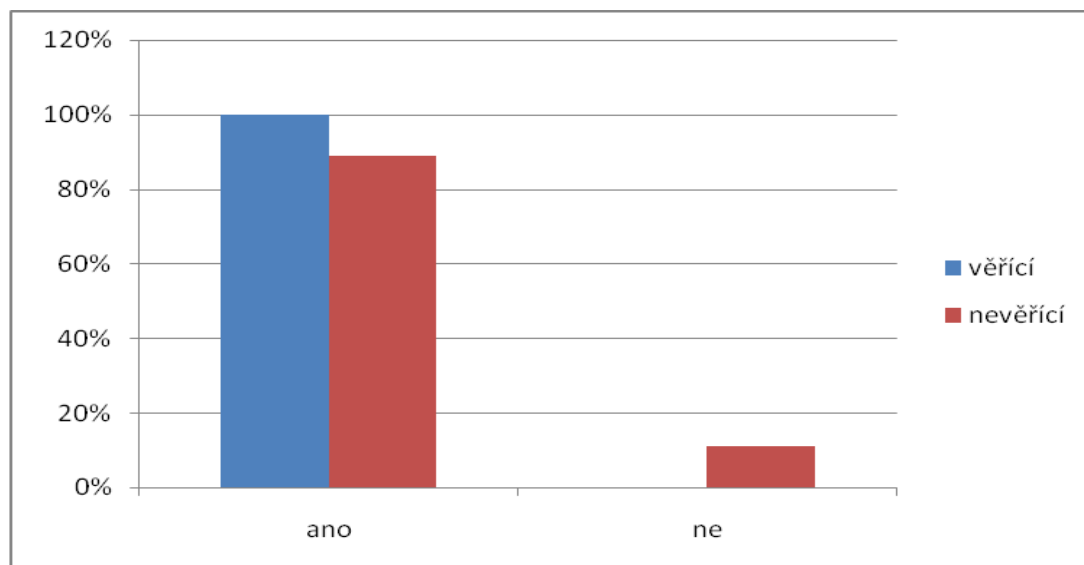
2.5. Postoj žáků k výchově rodiči

Závěrečná část dotazníku byla zaměřena na zjištění postojů žáků k výchově svými rodiči. Otázce ohledně souhlasu či nesouhlasu s výchovou předcházela otázka, která zjišťovala, jaké metody používají rodiče, pokud děti neuposlechnou jejich nařízení nebo jej poruší. Majoritní část dotazovaných uvedla, že při porušení pravidel následuje pokárání nebo trest, nejčastěji ve formě zákazu některé z volnočasových aktivit. V 47,5 % případů bylo označeno pokárání, 42,5 % uvedla drobný trest, 5% přímo uvedlo zákaz počítače a 5% uvedlo, že se jim rodiče snaží domluvit a vysvětlit, proč bylo dané jednání špatné. Je možné usuzovat, že v současné se rodiče používají drobných trestů, zákazů nebo domluvy, namísto tvrdých fyzických trestů.

Otázka č. 18 zněla: *Považujete výchovu svých rodičů za správnou? Souhlasíte s ní? Uveďte důvody, proč ano a proč ne.*

Odpověď ano či ne vyplnilo 100% dotazovaných, ne každý však rozvedl konkrétní důvody.

Graf č. 6: Postoje žáků k výchově rodiči

Je zřejmé, že většina dotazovaných je s výchovou svými rodiči spokojena a souhlasí s ní, vyjádřilo se tak 100% věřících a 89% nevěřících žáků. Nesouhlas projevilo 11% nevěřících respondentů (67% chlapců, 33% dívek). Argumenty, které se objevily v souvislosti s negativním hodnocením výchovy byly následující.

Nadržují sourozencům. Jsou nespravedliví. Neříkají mi vždy pravdu. Nedodržují sliby. Lze pozorovat, že těmto jedincům schází ve vztahu s rodiči pocit důvěry, možnosti se na ně spolehnout. Zjevná je také absence spravedlnosti a rovnocenného přístupu ke všem sourozencům.

Obsah pozitivních reakcí byl u obou skupin velmi podobný, respondenti oceňovali mnohdy podobné až identické znaky, které přiřazovali ke svým morálním vzorům. Konkrétní příklady jsou zaznamenány v tabulce číslo 2.

Tabulka č. 2: Důvody souhlasného postoje s výchovou svými rodiči

Důvody souhlasného postoje s výchovou svými rodiči	
Dívky	Chlapci
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Chtějí pro mne to nejlepší, i když to tak někdy nevypadá., ale myslí to dobře. Jsou to nejlepší rodiče na světě</i> • <i>Když se něco děje, dokážu si s nimi rozumně promluvit a popovídat si.</i> • <i>Jsou rozumní. Pokud jim nelžu, dovolí mi skoro vše.</i> • <i>Myslí to dobře a připravují mě na dospělost.</i> • <i>Vždy mi pomůžou.</i> • <i>Jsou dobří rodiče, i když mě někdy štvou.</i> • <i>Chtějí pro mě to nejlepší.</i> • <i>Snaží se ze mě vychovat slušného člověka.</i> • <i>Jejich výchova mi připadá správná.</i> • <i>Jsou hodní, pomáhají mi.</i> • <i>Zdá se mi správné, jak mě vedou.</i> • <i>Určují mi hranice, co smím a co nesmím</i> • <i>Namísto trestů, se mi vše snaží vysvětlit.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jsou hodní, nebíjí mě.</i> • <i>Matka je na mě sama a myslím si, že ze mě vychovala slušného člověka.</i> • <i>Udržují mi morálku.</i> • <i>Jsou hodní.</i> • <i>Ví si se mnou rady, ví, jak na mě.</i> • <i>Je to normální výchova.</i> • <i>Jsou upřímní.</i> • <i>Jejich výchova je skvělá.</i> • <i>Jsou spravedliví.</i> • <i>Mám velkou volnost, když něco provedu, dokážou mě potrestat a vedou mě ke škole.</i> • <i>Chtějí, aby ze mě něco bylo.</i> • <i>Chtějí, aby ze mě nevyrostl nevychovanec a hlupák.</i> • <i>Pokud mi něco zakážou, pochopím důvod, protože jinak mám velkou volnost a nemám doma téměř žádné povinnosti.</i>

Závěr:

Je evidentní, že obě skupiny respondentů ve výchově oceňují zejména pochopení, pomoc a spravedlnost. Hodnotí kladně také vymezení hranic, pravidel,

kam až mohou zajít. Je zajímavé, že toto omezení a následné tresty nechápu negativně, naopak zaujímají názor, že je to pro ně dobré. Uvědomují si, že pokud je rodiče trestají, dělají to proto, aby jim naznačili, že dané jednání není vhodné. Cílem obou výchov, tedy jak ovlivněné náboženskými hodnotami, tak výchovy běžné, je vychovat slušného a morálního člověka. Ve vzájemném vztahu rodič a dítěte, kladou obě strany velký důraz na upřímnost, lásku, spravedlnost a pravdu. Odsuzují lež a jednání, které odporuje morálním zásadám.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo představit problematiku náboženských hodnot a posoudit, jakým způsobem se náboženské hodnoty promítají do výchovného působení v dnešních rodinách a jak ovlivňují preference náboženských hodnot u žáků druhého stupně základních škol.

Současná společnost je často označována za vysoce ateistickou, na druhé straně ale evropská a tedy i česká společnost byla po dlouhá staletí ovlivňována křesťanstvím, které je pramenem obecně platných morálních a etických zásad, z nichž některé, například hodnota lidského života, svobody a úcty k druhému člověku, jsou zakotveny i v ústavách evropských států a jiných dokumentech

V průzkumu provedeném u žáků několika základních škol vyplývá, že zásady křesťanské výchovy aplikují samozřejmě věřící vychovatelé, ale skrytě či nevědomě také vychovatelé nevěřící. Většina výchovných cílů u obou typů výchovného působení stejná, výrazně se liší pouze v tom, že náboženská výchova klade důraz na vztah k Bohu, na víru a zbožnost. Pouze u těchto hodnot vykazovali respondenti značně rozdílné postoje. Respondenti z obou skupin uváděli, že cílem jejich rodičů, je vychovat slušného a mravně jednajícího člověka, který si osvojí obecně platné morální principy a svým chováním bude přispívat k a harmonickému soužití ve společnosti. Tento závěr potvrzuje také fakt, že valná většina žáků má negativní postoje ke způsobům jednání, které jakýmkoli způsobem poškozuje druhou osobu.

Důležitým zjištěním je, že naprostá většina žáků z obou skupin souhlasí s výchovou svých rodičů a metodami, které užívají. Kladně hodnotí skutečnost, že jim rodiče vytyčují hranice a zpravidla tento jen nechápou jako omezování, mají své rodiče jako morální vzory. Oceňují jejich pomoc v náročných situacích, spravedlnost, upřímnost a ochotu poradit. Dnešní společnost je považována za materialistickou, individualistickou a „nenáboženskou“. Přesto je možné konstatovat, že náboženské, v tomto případě křesťanské, hodnoty jsou v určitých oblastech lidského života stále aktuální a mají tam, i když někdy nevědomě, své stálé místo. Tím je rodina a výchova dětí, která i v dnešní době usiluje o člověka slušného, který bude uznávat tradiční hodnoty mezilidských vztahů, které pramení z křesťanské tradice.

Seznam použité literatury

1. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 6. Přepřacované vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.
2. BÍLÝ, J. *Základy etiky, estetiky, a religionistiky*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-21-X.
3. BLECHA, I., HORYNA, B., ŠARADÍN, P., a kol. *Filosofický slovník*. 2.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2002. ISBN 80-7182-064-4.
4. BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5.
5. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.
6. DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a víze*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-87082-01-0.
7. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-124-4.
8. HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
9. HONORÉ, J. M. *Průvodce katechismem katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008. ISBN 978-80-7192-961-1.

10. HORÁK, J. *Kapitoly z teorie výchovy. Problematika hodnot a hodnotové orientace. 1. díl.* 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996. ISBN 80-7083-196-0.
11. HORÁK, J., KRATOCHVÍL, M. *Stručné dějiny vývoje školy a pedagogického myšlení.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. ISBN 80-7083-944-9.
12. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník.* 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
13. KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov.* 6. přepracované a doplněné vydání. Praha: SPN, 2002. ISBN 80-7235-023-4.
14. PODZIMEK, M. *Judaismus a Křesťanství. Religionistika II.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-107-4
15. PÖHLMANN, H., G., STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů. Dialog ortodoxního rabína a křesťanského teologa.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9.
16. RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník.* 16. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5.
17. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství.* 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-547-4.
18. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1.

19. TOMÁŠEK, F. *Pedagogika pro vychovatele a rodiče*. 1.vyd. Brno: NIBOWAKA, 1992. ISBN 80-901294-0-4.

Elektronické zdroje

1. *Ilja Herold - Homepage* [online]. 2003 [cit. 2011-04-28]. Návrh Ústavy EU. Dostupné z WWW: <<http://web.quick.cz/i.herold/w39.htm>>.
2. *Český statistický úřad* [online]. 2007 [cit. 2011-04-28]. Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/kontakty>>.
3. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2001 [cit. 2011-04-28]. Nesstar Sociologický datový archiv. Dostupné z WWW: <<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>>.

Seznam tabulek a grafů

Graf č.1: Porovnání preferencí náboženských hodnot.....	67
Graf č.3: Postoje k nemorálnímu jednání.....	70
Graf č.4: Výběr morálních vzorů žáků 2.stupně ZŠ	75
Graf č.5: Porovnání výběru morálních vzorů.....	76
Graf č.6: Míra souhlasu s výchovou	78

Tabulka č.1: Jiné formy pomoci.....	72
Tabulka č.2: Důvody souhlasného postoje s výchovou svými rodiči.....	79

Seznam příloh

Příloha č.1: Dotazník	88
Příloha č.2: Znění Desatera ve Starém zákoně	92

Příloha 1

Dotazník: Preference náboženských hodnot žáků 2. st. ZŠ

Zakřížkujte odpovídající údaj.

Vzor ☐

1. Jste

☐ dívka ☐ chlapec

2. Je vám

☐ 11 let ☐ 12 let ☐ 13 let ☐ 14 let ☐ 15 let ☐ 16 let

3. Bydlíte

☐ ve městě ☐ na vesnici

4. Považujete náboženskou víru ve vašem životě za důležitou?

☐ ano ☐ ne

5. Jste členem nějaké církve nebo náboženské společnosti?

Pokud ano, uveďte, které.

☐ Ano

Jaké: _____

☐ Ne

6. Pokud jste v předchozí otázce odpověděli kladně, uveďte, jak často navštěvujete kostel (synagogu, jiné zařízení).

☐ Nikdy

☐ Výjimečně (např. o svátcích)

☐ Častěji než dvakrát do měsíce

☐ Dvakrát až třikrát do měsíce

7. Máte nějaký oblíbený svátek s křesťanskou tematikou?

☐ Ano ☐ Ne

Pokud jste uvedli, že ANO, napište, který:

8. Na stupnici 1 -2- 3 - 4- 5 vyznačte (zakroužkujte), jak je pro vás uvedená hodnota ve vašem životě důležitá.

1 – není pro mě důležitá - 5 – je velmi důležitá

☐ Láska	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Víra	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Rodina	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Pravda	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Život	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Upřímnost	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Spravedlnost	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Úcta k rodičům	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Bůh	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Přátelství	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Zdraví	1 -2- 3 - 4- 5
☐ Zbožnost	1 -2- 3 - 4- 5

9. Na stupnici 1 -2- 3 - 4- 5 vyznačte (zakroužkujte), nakolik dané jednání odporuje vašemu přesvědčení, jaká podle vás dané jednání špatné.

1 - nejméně špatné 5- nejvíce špatné

☐ pomlouvání	1 -2- 3 - 4- 5
☐ lhaní	1 -2- 3 - 4- 5
☐ krádež	1 -2- 3 - 4- 5
☐ nadávání, klení	1 -2- 3 - 4- 5
☐ opisování	1 -2- 3 - 4- 5
☐ ubližování spolužákům	1 -2- 3 - 4- 5
☐ posmívání se spolužákům	1 -2- 3 - 4- 5
☐ odmítání a hádky s rodiči	1 -2- 3 - 4- 5
☐ jízda na černo	1 -2- 3 - 4- 5

Jak byste se zachovali v následujících situacích, zakřížkujte nabízenou odpověď, nebo vypište vlastní řešení.

10. V autobuse vedle vás stojí člověk s berlemi, co uděláte?

- ☐ Nabídnou mu své místo.
- ☐ Nebudu si ho všímat.
- ☐ Požádám jiného cestujícího, aby ho pustil.
- ☐ jiná odpověď: _____

11. Chcete jít s kamarády do kina, ale rodiče vás nechtějí pustit, jak se zachováte?

- ☐ Poslechnu rodiče bez námitek.
- ☐ Poslechnu rodiče, ale budu na ně rozzlobený/á.
- ☐ Půjdu i přes zákaz rodičů.
- ☐ Půjdu, ale budu mít špatný pocit, že jsem porušil/a zákaz.
- ☐ Jiná odpověď: _____

12. Jste svědkem šikanování spolužáka, Jak se zachováte?

- ☐ Přidám se na stranu agresora.
- ☐ Přidám se na stranu oběti a postavím se agresorovi.
- ☐ Nebudu si jich všímat.
- ☐ Jiná odpověď: _____

13. Při písemné práci ve škole vám spolužák nabídne tahák, jak se zachováte?

- ☐ Vezmu si tahák a použiji ho.
- ☐ Tahák si nevezmu.
- ☐ Jiná odpověď: _____

14. Jste svědkem pomlouvání spolužáka, jak se zachováte?

- ☐ Nebudu si toho všímat.
- ☐ Přidám se.
- ☐ Zastanu se pomlouvané osoby.
- ☐ Jiná odpověď: _____

15. Přišel/la jste pozdě domů, protože jste byl/a s kamarády za zábavou namísto kroužku, který navštěvujete. Rodiče se zeptají, kde jste byl/a, co odpovíte?

- ☐ Přiznám se a řeknu pravdu.
- ☐ Vymyslím si výmluvu.
- ☐ Jiné řešení: _____

16. Koho byste označil/a jako svůj morální vzor?

Uveďte důvody, proč si této osoby vážíte.

17. Pokud neuposlechnete své rodiče, co následuje ze strany rodičů?

☐ pokárání ☐ drobný trest ☐ jiná odpověď _____

18. Považujete výchovu svých rodičů za správnou? Souhlasíte s ní?

☐ Ano ☐ Proč _____

☐ Ne ☐ Proč _____

Příloha 2

Znění Desatera ve Starém zákoně

Exodus 20, 1-17

Bůh vyhlásil všechna tato přikázání:

"Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.

Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteří

Deuteronomium 5, 6-22

Mojžíš svolal celý Izrael a řekl jim: Slyš, Izraeli, nařízení a práva, která vám dnes vyhlašuji. Učte se jim a bedlivě je dodržujte. Hospodin, náš Bůh, s námi uzavřel na Chorébu smlouvu. Tuto smlouvu neuzavřel Hospodin jen s našimi otci, ale s námi všemi, kteří jsme tu dnes naživu. Tváří v tvář mluvil s vámi Hospodin na hoře zprostředku ohně. Já jsem stál v oné době mezi Hospodinem a vámi, abych vám oznámil Hospodinovo slovo, protože jste se báli ohně a nevystoupili jste na horu. Řekl:

"Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.

Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já Hospodin, tvůj Bůh, jsem Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech i do třetího a čtvrtého pokolení těch, kteří

*mě nenávidí, ale prokazují
milosrdenství tisícům pokolení těch,
kteří mě milují a má přikázání
zachovávají.*

*Nezneužiješ jména Hospodina, svého
Boha. Hospodin nenechá bez trestu
toho, kdo by jeho jména zneužíval.*

*Pamatuj na den odpočinku, že ti má
být svatý. Šest dní budeš pracovat a
dělat všechnu svou práci. Ale sedmý
den je den odpočinutí Hospodina,
tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou
práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera
ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé
dobytče ani tvůj host, který žije v
tvých branách. V šesti dnech učinil
Hospodin nebe i zemi, moře a
všechno, co je v nich, a sedmého dne
odpočinul. Proto požehnal Hospodin
den odpočinku a oddělil jej jako
svatý.*

*Cti svého otce i matku, abys byl
dlouho živ na zemi, kterou ti dává
Hospodin, tvůj Bůh.*

*mě nenávidí, ale prokazují
milosrdenství tisícům pokolení těch,
kteří mě milují a má přikázání
zachovávají.*

3/2/3 *Nezneužiješ jména Hospodina, svého
Boha. Hospodin nenechá bez trestu
toho, kdo by jeho jména zneužíval.*

4/3/4 *Dbej na den odpočinku, aby ti byl
svatý, jak ti přikázal Hospodin, tvůj
Bůh. Šest dní budeš pracovat a dělat
všechnu svou práci. Ale sedmý den je
den odpočinutí Hospodina, tvého
Boha. Nebudeš dělat žádnou práci
ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani
tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk
a tvůj osel, žádné tvé dobytče ani tvůj
host, který žije v tvých branách, aby
odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně
tak jako ty. Pamatuj, že jsi byl
otrokem v egyptské zemi a že tě
Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl
pevnou rukou a vztaženou paží.
Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh,
dodržovat den odpočinku.*

5/4/5 *Cti svého otce i matku, jak ti přikázal
Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho
živ a dobře se ti vedlo na zemi,*

kteřou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.

Nezabiješ.

6/5/6 *Nezabiješ.*

Nesesmilníš.

7/6/7 *Nesesmilníš.*

Nepokradeš.

8/7/8 *Nepokradeš.*

*Nevydáš proti svému bližnímu křivé
svědectví.*

9/8/9 *Nevydáš proti svému bližnímu
falešné svědectví.*

*Nebudeš dychtit po domě svého
bližního.*

10/9/10 *Nebudeš dychtit po ženě svého
bližního.*

*Nebudeš dychtit po ženě svého
bližního ani po jeho otroku ani po
jeho otrokyni ani po jeho býku ani po
jeho oslu, vůbec po ničem, co patří
tvému bližnímu."*

10/10/10 *Nebudeš toužit po domě svého
bližního ani po jeho poli ani po jeho
otroku ani po jeho otrokyni ani po
jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po
ničem, co patří tvému bližnímu."*

*Tato slova mluvil Hospodin k celému
vašemu shromáždění na hoře
zprostředku ohně, oblaku a mrákoty
mocným hlasem a víc nepřipojil.
Napsal je na dvě kamenné desky a
dal je mně.*

*Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. 6. přepracované vydání.
Praha: Česká biblická společnost, 1995. 294 s. ISBN 80-85810-08-5.*